

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till bestämmelser om tortyr i strafflagen samt till lag om ändring av 5 a kap. 2 och 4 § i tvångsmedelslagen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att strafflagen ska få särskilda straffbestämmelser som gäller tortyr. Gärningar som är att anse som tortyr är redan nu straffbara enligt strafflagen, men inte som en separat brottstyp. En uttrycklig straffbeläggning av tortyr kommer att stärka det absoluta tortyrförbudet enligt grundlagen och folkrätten, utgöra ett uttryck för dess särskilda klandervärdhet och sända en signal till det internationella samfundet om att Finland stöder det absoluta tortyrförbudet i alla förhållanden. Bestämmelserna om tortyr ska enligt förslaget placeras i det kapitel i strafflagen som gäller krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten.

Tortyr är att uppsåtligt tillfoga någon annan svårt fysiskt och psykiskt lidande i syfte att få bekännelse eller information eller att straffa, hota eller tvinga någon eller att diskriminera. Tortyr definieras huvudsakligen på samma sätt som i FN-konventionen mot tortyr. Som straff för tortyr föreslås fängelse i minst två och högst tolv år. Dessutom föreslås ändringar i tvångsmedelslagens bestämmelser om teleavlyssning och teknisk avlyssning.

Lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÅN MOTIVERING	3
1 INLEDNING	3
2 NULÅGE OCH BEDÖMNING AV NULÅGET	3
2.1 Den internationella utvecklingen	3
Internationella avtal	3
Lagstiftningen i utlandet	6
De internationella krigsförbrytartribunalernas rättspraxis	10
Europadomstolens rättspraxis	13
2.2 Lagstiftning och praxis	17
Straffbestämmelser	17
Jurisdiktion	19
Åtalsrätt	20
2.3 Bedömning av nuläget	21
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	21
3.1 Behövs en särskild bestämmelse och hur förhåller den sig till andra allvarliga brott? ...	21
3.2 Tortyr i förhållande till internationella definitioner av tortyr	22
3.3 Det absoluta tortyrförbudet och dess innebörd	23
3.4 Tortyrförbudets natur och dess gräns till annan omänsklig behandling	24
3.5 Chefens ansvar	25
3.6 Var i strafflagen ska bestämmelsen placeras?	25
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	26
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	26
DETALJMOTIVERING	28
1 LAGFÖRSLAG	28
1.1 Strafflagen	28
2 c kap. Om fängelse	28
11 kap. Om krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten	28
15 kap. Om brott mot rättskipning	34
40 kap. Om tjänstebrott	35
45 kap. Om militära brott	35
1.2 Tvångsmedelslagen	35
5 a kap. Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation	35
2 IKRAFTTRÄDANDE	35
3 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	35
LAGFÖRSLAG	37
Lag om ändring av strafflagen	37
Lag om ändring av 5 a kap. 2 och 4 § i tvångsmedelslagen	39
BILAGA	41
PARALLELLTEXT	41
Lag om ändring av strafflagen	41
Lag om ändring av 5 a kap. 2 och 4 § i tvångsmedelslagen	45
FÖRORDNINGSUTKAST	47
Statsrådets förordning om ändring av förordningen om tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen	47

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Att tortera någon för att få bekännelse var en tillåten metod i Finland så sent som i slutet av 1800-talet när man ville få behövlig full bevisning för att kunna döma någon som misstänktes för brott mot liv. När man genom 1889 års strafflag rensade straffsystemet på grymma och omänskliga straff och utredningsmetoder, kriminaliserades samtidigt också tortyr för att erhålla bekännelse. Detta brott avskaffades dock 1995 (578/1995), eftersom något behov av en sådan brottsrubricering inte längre kändes behövlig. Samma år infördes ett absolut förbud mot tortyr i grundlagen till följd av reformeringen av de grundläggande fri- och rättigheterna (969/1995).

Därmed finns det ingen särskild straffbestämmelse för tortyrbrott i vår strafflag. På tortyrhandlingar tillämpas strafflagens andra allmänna straffbestämmelser såsom de som gäller olaga tvång, misshandel, frihetsberövande och olaga hot. Samtidigt beaktade man redan i samband med 1990 års tjänstebrottsreform de grövsta formerna av myndighetsmissbruk såsom tortyrhandlingar. De fall av brott mot tjänsteplikt som utöver mut- och sekretessbrott kunde anses vara mest allvarliga gjordes straffbara såsom missbruk och grovt missbruk av tjänsteställning.

Finland ratificerade 1989 FN-konventionen om tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning från 1984 (FördrS 59—60/1989; nedan *tortyrkonventionen*). Den kommitté som tillsattes att övervaka konventionen (CPT; nedan *kommittén mot tortyr*) har i sina rekommendationer om Finland ansett att vi bör införa tortyr som ett självständigt brott.

I början av maj 2008 trädde en ändring av strafflagen i kraft (212/2008), och då blev bland annat brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser enligt Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (FördrS 55—56/2002; nedan *Romstadgan*) klarare en del av strafflagen. Tortyr nämns uttryckligen som en delgärning av dessa brott.

Tortyr förbjuds också i artikel 3 i Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, dvs. Europakonventionen, (FördrS 18—19/1990). Det finns en omfattande rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) i fråga om tillämpningen av den artikeln. Trots detta förekommer det fortfarande tortyr i många länder. De ökande åtgärderna mot terrorism prövar gränserna för skyddet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Under sådana förhållanden accentueras betydelsen av ett absolut förbud mot tortyr och aktualiseras frågan om kriminalisering av tortyr som ett självständigt brott när man överväger hur man kan skärpa folkrättens absoluta förbud mot tortyr.

2 Nuläge och bedömning av nuläget**2.1 Den internationella utvecklingen**

Internationella avtal

Det finns bestämmelser om tortyr i flera internationella avtal och handlingar allt sedan den allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som FN:s generalförsamling antog 1948. Där förbjuds både tortyr och grym, omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning. Samma förbud ingår i flera internationella människorättskonventioner, såsom artikel 7 stycke 1 i 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7—8/1976), artikel 3 i Europakonventionen (FördrS 18—19/1990), europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 16—17/1991) och artikel 37 i 1984 års konvention om barnets rättigheter (FördrS 59—60/1991). Tortyr och omänsklig behandling hör också till de grova brotten enligt 1949 års Genèvekonventioner om skydd för krigets offer (FördrS 7—8/1955). Ingen av dessa konventioner inne-

håller en definition av tortyr, men särskilt Europadomstolen har gjort en betydande insats för att klargöra tolkningen av artikel 3 i Europakonventionen.

Definitionen av tortyr i tortyrkonventionen och Romstadgan

De viktigaste internationella definitionerna av tortyr finns dels i 1984 års tortyrkonvention, dels 1998 års Romstadga. Av dessa två definitioner är den som finns i tortyrkonventionen mer allmänt accepterad och dessutom finns det mer tillämpningspraxis i fråga om den än om definitionen i Romstadgan. Internationella krigsförbrytartribunalen för f.d. Jugoslavien (*krigsförbrytartribunalen*; Icty; nedan *Jugoslavientribunalen*) har använt tortyrkonventionen som rättskälla när det utövat sin stadgeenliga jurisdiktion. Den har då klargjort tortyrrekvisitet vid krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Dessutom har många kontrollorgan för FN:s människorättskonventioner kommit med sin syn på hur skyldigheterna enligt tortyrkonventionen ska tolkas. Definitionen i artikel 1 i tortyrkonventionen anses sedvanerättsligt bindande och den kan anses uttrycka kärninnehållet i tortyrhandlingar.

Enligt artikel 1 i tortyrkonventionen avses med tortyr "varje handling genom vilken stark smärta och svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, uppsåtligt tillfogas någon antingen för sådana syften som att erhålla information eller en bekännelse av honom eller en tredje person, att straffa honom för en gärning som han eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått eller att hota eller tvinga honom eller en tredje person eller också av något skäl som har sin grund i någon form av diskriminering, under förutsättning att smärtan eller lidandet åsamkas av eller på anstiftan eller med samtycke eller medgivande av en tjänsteman eller någon annan person som handlar såsom företrädare för det allmänna. Tortyr innefattar inte smärta eller lidande som uppkommer enbart genom eller är förknippade med lagenliga sanktioner."

Med andra ord är "tortyr" enligt konventionen handlingar där någon annan medvetet tillfogas allvarlig smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande i ett visst syfte. Som än-

damål med tortyr nämns i artikeln 1) att erhålla information eller bekännelse av den torterade eller en tredje person, 2) att straffa den torterade för en gärning som han eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått, 3) att hota eller tvinga den torterade eller en tredje person och 4) alla skäl som har sin grund i diskriminering. En sådan handling är tortyr när den utförs av en offentlig tjänsteman eller någon annan som handlar såsom företrädare för det allmänna eller på anstiftan eller med samtycke eller tyst medgivande av en sådan person. I enlighet med stycke 2 i den artikeln kan begreppet tortyr dock ges större räckvidd i den nationella lagstiftningen.

Internationella brottmålsdomstolen (ICC) startade först 2003 och har därför ännu inte hunnit skapa en egen rättspraxis för tortyrbrottet, men brottsdefinitionerna i Romstadgan preciserades 2002 genom de brottskriterier som stadgepartförsamlingen antog. Romstadgan kriminaliserar tortyr både som brott mot mänskligheten i artikel 7 stycke 1 punkt f och som krigsförbrytelse i artikel 8 stycke 2 punkt a underpunkt ii, om gäller internationella väpnade konflikter, och artikel 8 stycke 2 punkt c underpunkt i, som gäller väpnade konflikter som inte är av internationell karaktär (interna konflikter). Endast i artikel 7 definieras tortyrbrottet, där det i stycke 2 punkt e sägs att tortyr är uppsåtligt tillfogande av allvarlig smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande för någon som befinner sig i den tilltalades förvar eller står under hans eller hennes kontroll. Denna definition är tillämplig när gärningen begås som en del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp riktat mot civilbefolkning med insikt om angreppet.

Tortyrkonventionens och Romstadgans definitioner av tortyr pekar åt samma håll, men det finns också betydande skillnader dem emellan. Trots att ordvalen inte sammanfaller mellan definitionerna i stadgans artikel 7 och i tortyrkonventionen ska de inte anses ställa olika krav på graden av smärta, plåga eller lidande. Båda definitionerna kräver å ena sidan att det ska vara fråga om allvarlig smärta eller svårt lidande, medan de å andra sidan låter rättspraxis avgöra var den mer exakta gränsen går mellan tortyr och omänsklig be-

handling. Båda definitionerna kräver uppsåt. Både tortyrkonventionen och Romstadgan utesluter sådant tillfogande av smärta eller lidande som beror på lagenlig straffverkställighet ("lagenliga sanktioner") från tortyrbegreppet. Oavsett den nationella lagstiftningen måste dessa "lagenliga" sanktioner uppfylla folkrättens krav.

Definitionen i artikel 7 i Romstadgan skiljer sig från tortyrkonventionen i fler avseenden. För det första behöver en tortyrhandling enligt artikel 7 inte ha något av de syften som nämns i tortyrkonventionen eller något särskilt syfte över huvud taget, utan även spontana och rent sadistiska gärningar inkluderas. För det andra kräver artikel 7 inte att gärningsmannen är offentlig tjänsteman eller någon annan som handlar såsom företrädare för det allmänna eller att tortyren sker på anstiftan eller med samtycke eller medgivande av en sådan person. Artikel 7 i Romstadgan kräver endast att den torterade befinner sig i den tilltalades förvar eller står under hans eller hennes kontroll. Enligt brottskriterierna ska den eller de berörda vara fångar hos eller kontrollerade av den som utför gärningen. En sådan förutsättning begränsar inte gärningsmannakretsen, men utesluter våld som inte inbegriper begränsande av den torterades frihet.

Den tredje skillnaden är viktig när det gäller att avgränsa brottet. Det rör sig om den allmänna tillämpningsförutsättningen i inledningen till artikel 7 stycke 1, dvs. att brott mot mänskligheten kräver att gärningen begås som en del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp riktat mot civilbefolkning. Med "angrepp riktat mot civilbefolkningen" avses å sin sida ett handlande som består i upprepat förövande av de gärningar som förtecknas i artikeln mot civilbefolkning i enlighet med eller för att främja en stats eller en organisations politik att genomföra ett sådant angrepp. Båda villkoren garanterar i sig att enskilda, fristående eller sporadiska grymhet inte klassificeras som brott mot mänskligheten. Därmed är definitionerna i artikel 1 i tortyrkonventionen och artikel 7 i Romstadgan delvis överlappande, men samtidigt innefattar båda definitionerna också gärningar som bara uppfyller kraven i den ena bestämmelsen. Definitionen av tortyr som brott mot

mänskligheten är bredare än den generella definitionen i tortyrkonventionen, men den är tillämplig bara under särskilda omständigheter kopplade till angrepp mot civilbefolkningen enligt artikel 7. Detta innebär att alla gärningar som anses vara brott mot mänskligheten ska begås för att genomföra en viss politik, som kan vara en stats, en organisations eller en viss grupps politik.

I Romstadgan definieras inte tortyr som en krigsförbrytelse, men tortyr som sker under en sådan väpnad konflikt mellan stater som avses i dess artikel 8 stycke 2 punkt a underpunkt ii ska enligt brottskriterierna till sitt innehåll och sin gärningsmannakrets närmast anses motsvara definitionen i tortyrkonventionen. Inte heller det fängslande eller frihetsberövande som artikel 7 kräver ska enligt kriterierna anses gälla tortyr som krigsförbrytelse vid väpnad konflikt mellan stater. Brottskriterierna nämner dessutom motiven enligt artikel 1 i tortyrkonventionen som exempel på gärningsmannens syfte. Bestämmelsen utesluter ändå inte andra ändamål, såsom exempelvis att förnedra offret. Att utsträcka detta till tortyr som krigsförbrytelse har redan i sig ansetts komma av den internationella humanitära rättens genomgående strävan att skydda människovärdet. Samma exempelförteckning upprepas också i kriterierna för tortyrbrott som begås i en inomstatlig väpnad konflikt enligt artikel 8 stycke 2 punkt c underpunkt i. I ett sådant fall ligger brottet ändå närmare sådan tortyr som avses i Romstadgans artikel 7 i det avseendet att bestämmelsen är tillämplig bland annat på konflikter mellan väpnade grupper, där man inte kan kräva delaktighet av en offentlig tjänsteman eller en person som utövar offentlig makt för att det ska röra sig om tortyrhandling.

Det finns tilläggs-kriterier för tortyr som krigsförbrytelse enligt Romstadgan. Dessa gäller den eller de torterades ställning som personer som skyddas av en eller flera av 1949 års Genèvekonventioner i situationer som avses i punkt a underpunkt ii eller som personer som inte deltar aktivt i fientligheterna och som är personer som försatts ur stridbart skick, civilpersoner, medicinsk personal eller andlig personal i situationer som avses i punkt c underpunkt i. Dessutom krä-

ver tillämpningen av respektive bestämmelse att gärningen i fråga anknyter till en väpnad konflikt. En gärning utan kopplingar till en konflikt, exempelvis rör det sig inte om krigsförbrytelse när en enskild person av privata orsaker tillfogar en annan enskild person smärta eller lidande som kan jämföras med tortyr. Det kan emellertid röra sig om en tortyrhandling om den sker på anstiften eller med medverkan av myndighetspersoner eller personer som utövar offentlig makt och handlingen uppfyller tortyrkonventionens kriterier för tortyrens syfte.

Enligt brottskriterierna för artikel 8 stycke 2 punkt a underpunkt ii i Romstadgan gäller inte kravet på sådant fängslande eller frihetsberövande som avses i kriterierna för artikel 7 stycke 1 punkt e dessa brottsbeskrivningar, eftersom alla offer för krigsförbrytelser är "skyddade personer" enligt en eller flera av 1949 års Genèvekonventioner.

Definitionen i tortyrkonventionen är den centrala utgångspunkten för att kriminalisera tortyr i den nationella rätten. Definitionen är ändå inte direkt tillämplig på tortyrhandlingar som utförts som brott mot mänskligheten eller som krigsförbrytelser i icke-internationella väpnade konflikter. I sådana specialsituationer kan man inte förutsätta ett syfte som nämns i artikel 1 i tortyrkonventionen eller en begränsad gärningsmannakrets av handlingar som i övrigt uppfyller rekvisitet för tortyr och de allmänna tillämpningskriterierna i fråga om brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse.

Lagstiftningen i utlandet

Norge

Av de nordiska länderna är det bara Norge som har en särskild straffbestämmelse som gäller tortyr. Den (117 a § i strafflagen) fogades 2004 till den norska strafflagens bestämmelser om tjänstebrott (Ot.prp. nr. 59; 2003—2004), även om strafflagskommissionen (NOU 2002:4) inte hade ansett att någon särskild tortyrbestämmelse behövs.

Enligt norsk strafflag döms den som torterar till fängelse i högst femton år. För grov eller allvarlig tortyr kan straffet bli maximalt

21 år i fängelse. Straffet för medverkan är detsamma.

Definitionen av tortyr i Norges strafflag motsvarar definitionen i tortyrkonventionen, men är vidare på det sättet att också orsakande av skada (skade) anses vara tortyr vid sidan om allvarlig fysisk och psykisk smärta. Endast offentliga tjänstemän kan göra sig skyldiga till tortyr. Med tjänstemän jämställs då de som utövar offentlig myndighet på stats eller kommuns vägnar och, under vissa förutsättningar, den som utför vissa statliga eller kommunala uppdrag. Detta innebär att bestämmelsen också gäller bl.a. offentliga ombud (en offentlig oppnevnt forsvarer) och ordningsvakter (offentlig engasjerte sikkerhetsvakter)

Det ansågs att tortyrbrottet behövs bland annat för att FN:s kommitté mot tortyr hade rekommenderat det. Den norska regeringen ansåg ändå att Norge uppfyllde kriminaliseringsplikten i tortyrkonventionen utan något särskilt tortyrbrott.

I november 2007 föreslog Norges regering flera ändringar i landets strafflag, och bland dessa fanns bland annat förslag till bestämmelser om folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser (Ot.prp. nr. 8; 2007—2008). Norge hade redan tidigare ratificerat Romstadgan. De brott som omfattas av Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion är numera straffbara, men inte till alla delar som självständiga brott enligt Romstadgan. Genom förslaget vill den norska regeringen se till att Norge primärt och tillräckligt strängt kan bestraffa dem som gör sig skyldiga till brott inom Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. Tortyr ingår som en delgärning i de brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser som regeringen föreslår. Definitionerna av tortyr i de aktuella paragrafernas förteckningar över gärningar bygger på definitionerna i Romstadgan. Regeringen anser att det mycket väl kan finnas två olika definitioner av tortyr i strafflagen.

Enligt det förslaget ska det finnas en separat straffbestämmelse för grov tortyr. Skillnaden i förhållande till nuläget blir då att död till följd av tortyr inte längre är den enda förutsättningen för att grov tortyr ska bli tillämplig. Enligt förslaget ska bedömningen av huruvida gärningen är grov ske utifrån sär-

skilt beaktande av om gärningen lett till förlust eller fara för förlust av människoliv. Dessutom föreslår regeringen att diskrimineringsgrunderna vid tortyr ska ändras och att gärningsmannakretsen utvidgas i viss mån. Samtidigt ska tortyrbestämmelserna flyttas och bli 174 och 175 § i den norska strafflagen. Straffskalan är densamma som vid grov misshandel. De maximala straffen för tortyr och grov tortyr (15 år och 21 år) avses kvarstå vid detsamma.

Enligt förslaget är det motiverat att i fråga om tortyr behålla en öppen definition där inget syfte anges och där gärningsmannakretsen är mer omfattande när det gäller brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser, eftersom dessa brott kännetecknas av att de begås bara i vissa exceptionella situationer. Om tortyr utförs som en del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp riktat mot civilbefolkning eller i samband med en väpnad konflikt är det motiverat att behålla en stor räckvidd när det gäller tortyr. På detta sätt kan också civilpersoner under dessa omständigheter genom tortyr göra sig skyldiga till brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelser. Det finns heller ingen anledning att begränsa gärningsmannens avsikt.

De särskilda avsikter som nämns i 117 a § i strafflagen bör heller inte utvidgas bara för att de ska täcka in definitionen i Romstadgan. Någon omfattande definition av tortyr behövs inte heller för att inbegripa alla civilpersoner. Enligt regeringen kännetecknas tortyr av att gärningsmännen är offentliga tjänstemän. Därmed räcker det med att civilpersoner, om de torterar någon, kan dömas för folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse. Trots detta finns det skäl att utvidga gärningsmannakretsen i 117 a § till alla som utövar offentlig makt på statens eller kommunens vägnar. Civilpersoner som gör sig skyldiga till tortyrhandlingar kan dömas till stränga straff för grov misshandel och andra liknande brott i andra delar av strafflagen.

Tortyr enligt 174 § i strafflagen kommer i regel inte att konkurrera med andra brott i den allmänna delen av strafflagen, såsom misshandel, olaga tvång eller missbruk av tjänsteställning. Bedömningen bör dock bli en annan om någon gjort sig skyldig till upp-

såligt sexualbrott och brott mot sådana straffbestämmelser som gäller andra rättsligt skyddade intressen.

Danmark

I Danmark är tortyr en grund för att skärpa ett straff.

Tortyr blev en straffskärpningsgrund i Danmark sommaren 2008 (lov nr 494 af 17.06/2008). En sådan lagändring byggde på det danska strafflagsrådets (straffelovsrådet) betänkande (Betaenkning nr. 1494/2008), som granskade behovet av en särskild tortyrbestämmelse. Rådet ansåg att sådana särskilda brott i strafflagen som misshandel, fängslande, olaga tvång och tjänstebrott m.fl. uppfyllde de krav som FN:s kommitté mot tortyr ställde på att kriminalisera tortyr, och därmed föreslog rådet inte att tortyr uttryckligen skulle straffbeläggas. Det finns ingen folkrättslig skyldighet att särskilt kriminalisera tortyrbrottet menar strafflagsrådet. Däremot föreslog rådet att tortyr ska beaktas vid straffmätning inom ramen för strafflagens straffskalor för de enskilda brotten men inte som en grund för särskilt straffansvar, dvs. så att gärningens tortyrkaraktär skulle beaktas som en straffskärpande faktor. Vid en sådan lösning skulle det som enligt nedan talar mot en särskild bestämmelse inte längre gälla. Rådet ansåg att ett sådant förslag uppfyller kravet på särskilda straffbestämmelser för tortyr från kommittén mot tortyr.

Avsikten var att definiera tortyrhandlingar som straffskärpningsgrund i enlighet med tortyrkonventionens definition av tortyr så att bestämmelserna för det första skulle ange när strafflagens bestämmelser om bl.a. våld, tvång eller fängslande blir tillämpliga i samband med tortyrhandlingar. För det andra skulle de samtidigt ange att tortyrhandlingar i vissa fall kan utgöra grund för att skärpa straffet när straffet utmäts inom straffskalan för det aktuella brottet. Motsvarande straffbestämmelse fogades till militära strafflagen. Danmarks lösning innebär att tortyr enligt tortyrkonventionen eller andra folkrättsliga (folkeretlige) tortyrbestämmelser fortsatt kommer att straffas med stöd av olika gällande bestämmelser i strafflagen.

Genom att införa en särskild bestämmelse om straffmätning när det gäller tortyr (157 a §) går Danmark kommittén mot tortyr till mötes, eftersom den rekommenderade att Danmark i sin strafflag skulle införa en särskild tortyrbestämmelse som motsvarar artikel 1 i tortyrkonventionen. Den danska bestämmelsen säger att tortyr ska beaktas som en skärpande omständighet när straff bestäms för brott mot den lagen ("Ved fastsættelse af straf for en overtrædelse af denne lov skal det indgå som en skærpende omstændighed, at overtrædelsen er begået ved tortur"). En definition av tortyr finns i 2 mom.: ett brott ska anses ha begåtts genom tortyr om det begåtts i samband med fullgörande av dansk, utländsk eller internationell offentlig tjänst så att någon annan orsakats kroppslig skada, hälsoskada eller stark fysisk eller psykisk smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande ("smerte eller lidelse") i visst syfte. De syften som nämns motsvarar syftena med tortyr enligt tortyrkonventionen. Definitionen av handlingen är mer omfattande än i tortyrkonventionen eftersom orsakande av kroppslig skada och hälsoskada ("skade på legeme eller helbred") jämföras med svårt fysiskt eller psykiskt lidande. En sådan utvidgning ansågs behövlig eftersom definitionen inte annars skulle täcka in orsakande av sådana allvarliga följder som inte nödvändigtvis innefattar svår smärta, exempelvis förblindande av någon med laserstrålar. Tortyrkonventionen medger en mer omfattande definition av tortyr än den som finns i konventionen.

Också riksdagsledamöter och kommunala fullmäktigeledamöter omfattas av bestämmelsen, men däremot inte privatanställda – inte heller när de agerar å myndighetens vägnar eller med dess fullmakt. Enskilda personers medverkan straffas som medhjälp.

I sin motivering av förslaget ansåg strafflagsrådet att en särskild tortyrbestämmelse till rådet också kan vara en egentlig straffbestämmelse. En sådan straffbestämmelse skulle självständigt kunna utgöra grund för straffansvar för tortyrhandlingar. Något som talar för ett självständigt tortyrbrott är att det rör sig om en särskilt allvarlig kränkning och att det finns ett absolut folkrättsligt förbud mot tortyr. Ett särskilt tortyrbrott kan rikta större nationell och internationell uppmärksamhet på tortyr. Dessutom skulle statistikföringen kunna underlättas om ett tortyrbrott införs.

Något som enligt rådet talar emot införandet av ett tortyrbrott är att folkrättens definitioner av tortyr inte är samstämmiga. Därför kan det vara svårt att införa bestämmelser med endast en tydlig definition av tortyr och att därmed se till att bestämmelserna hela tiden ligger i linje med olika internationella avtal. Ytterligare en sak som talar emot ett särskilt tortyrbrott är att tortyr kan ske i så många olika former och ta sig uttryck i dråp, våld, frihetsberövande och hot, som också de kan förekomma i många olika former. Detta innebär att en särskild tortyrbestämmelse skulle täcka in ett mycket brett område, och därmed blir det svårt att tillräckligt exakt avgränsa en sådan tortyrbestämmelse.

Även det faktum att straffskalorna bör avspejla hur grov handlingen är talar mot en specialbestämmelse. Detta beror på att tortyrhandlingar kan vara av mycket varierande allvarlighetsgrad. Det skulle således vara svårt att anpassa ett särskilt tortyrbrott så att det motsvarar den enskilda gärningens karaktär och allvarlighet.

Enligt strafflagsrådet får man en klarare och mer belysande bild av rättsläget och gärningarna när olika typer av tortyrhandlingar straffas på grundval av olika motsvarande straffbestämmelser och brottskombinationer, om gärningens drag av tortyr kan beaktas när straffet bestäms. Det blir svårt att passa in en särskild straffbestämmelse för tortyr i strafflagens systematik, och olika avgränsnings- och överlappningsproblem skulle följa av en sådan bestämmelse. Lagtekniska hänsyn talar mot en sådan dubbel straffbarhet. Strafflagsrådet ansåg att det som talade emot en särskild straffbestämmelse för tortyr vägde tyngre än det som talade för, och regeringen instämde.

Sverige

I Sverige innehåller strafflagstiftningen inget särskilt tortyrbrott. I den svenska strafflagen, dvs. brottsbalken, förekommer termen tortyr endast i anslutning till bestämmelserna om olaga tvång. Enligt 4 kap. 2 § andra stycket i brottsbalken anses olaga

tvång vara grovt särskilt om gärningen innefattat pinande till bekännelse eller annan tortyr.

På tortyrhandlingar enligt internationella konventioner om tortyr tillämpas de allmänna straffbestämmelserna i brottsbalken. Den svenska brottsbalken innehåller flera straffbestämmelser som kan tillämpas när någon tillfogas svårt fysiskt eller psykiskt lidande. De gäller bland annat misshandel, olaga tvång, olaga frihetsberövande, våldtäkt och olaga hot.

Däremot känner den svenska brottsbalken till folkrättsbrott (22 kap. 6 §). Stockholms tingsrätt fann 2006 (Mål nr B 4084—04) Arklöf, som 1993 som medlem av främlingslegionen hade deltagit i striderna på den bosnien-kroatiska arméns sida, skyldig till folkrättsbrott bland annat för det svåra lidande han hade tillfogat flera personer. Det ansågs röra sig om en grov gärning, eftersom han bland annat utsatt målsäganden för tortyr eller grym behandling, kränkningar av den personliga värdigheten och utsatt dem för särskilt förödmjukande och nedsättande behandling på grund av deras etniska och/eller religiösa tillhörighet och eftersom gärningen begåtts genom ett stort antal skilda handlingar och många människor har skadats. Arklöf hade redan 1995 dömts för sina gärningar till fängelse i åtta år av Bosnien och Hercegovinas högsta domstol, men han dömdes på nytt i Sverige eftersom den tidigare domen inte hade verkställts i sin helhet. Därmed ansågs *ne bis in idem*-förbudet inte ha kränkts. Man lät ett tidigare utdömt straff även avse det nya brottet.

Sverige har ansett att landets lagstiftning uppfyller tortyrkonventionens krav på att kriminalisera olika tortyrhandlingar. Internationella avtal innehåller inte heller någon skyldighet att införa ett självständigt tortyrbrott. Sverige lutar sig här bland annat på kommentarer från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter. Enligt dem har en stat ingen skyldighet att anta bestämmelser om ett särskilt tortyrbrott, utan det får varje konventionsstat själv avgöra. Detta gäller också tortyrkonventionen.

Ett absolut förbud mot tortyr finns i Sveriges regeringsform. Också Europakonventionens tortyrförbud är bindande för Sverige.

Internationella straffrättsutredningen fann i sitt betänkande (SOU 2002:98) att det inte är lämpligt att föreslå en särskild straffbeläggning av tortyrbrottet. Ett skäl är att det är svårt att med bibehållande av kraven på tydlighet och förutsebarhet inordna ett särskilt tortyrbrott i den systematik som svensk strafflagstiftning bygger på. Uttrycket tortyr används dessutom redan i bestämmelsen om olaga tvång på ett sätt som sträcker sig längre än vad som följer av tortyrkonventionen.

Andra länder

I Storbritannien har bestämmelserna i tortyrkonventionen satts i kraft nationellt genom en särskild kriminalisering av tortyrbrottet i paragraf 134 i 1988 års strafflag (Criminal Justice Act). Den bestämmelsen tillämpas på offentliga tjänstemän och personer som handlar som företrädare för det allmänna med stöd av punkt 1, och genom punkt 2 utvidgas ansvaret till enskilda när handlingen eller underlåtenheten har ett visst samband med uppgiften som tjänsteman eller företrädare för det allmänna. Straffet för tortyr är livstids fängelse, och en domstolsprocess kräver enligt paragraf 135 alltid kronjuristens (Attorney General) samtycke.

Tysklands grundlag (Grundgesetz) har i artikel 1.1 en bestämmelse om att människovärdet är okränkbart. Utöver bestämmelserna om grundläggande rättigheter finns det bestämmelser mot misshandel av gripna i artikel 104.1. I den tyska straffprocesslagens (Strafprozessordnung) 136 a § finns bestämmelser om förbud mot tortyr i samband med straffprocess. Bestämmelsen är från 1950 och den skyddar brottsmisstänkta fria viljebildning. Den räknar upp flera förbjudna förhörsmetoder såsom misshandel, användning av läkemedel, uttrötning, pinande, lögn och hypnos. Metoder som påverkar minnes- eller uppfattningsförmågan får inte användas. Det står uttryckligen att inte ens den förhördes samtycke ger rätt att bryta mot förbuden.

För ett sådant förfarande i samband med förhör som strider mot den tyska straffprocesslagen döms till straff närmast med stöd av strafflagens bestämmelse (Strafgesetzbuch 343 §) om påtvingad bekännelse (Aussgeerpresseung). Det rör sig om ett tjänstebrott där

fängelsestraffet kan vara från ett till tio år. På delstatsnivå finns bestämmelser om hur gripna ska behandlas sett ur polisrättens synvinkel. Dessa lagar innehåller också hänvisningar till 136 a § i straffprocesslagen. Det polisrättsliga tortyrförbudet gäller också åtgärder för att bekämpa faror.

I Tyskland har man debatterat regleringen av tortyrbrottet i samband med det s.k. Daschnerfallet. Där hade polischefen Daschner gett order om att en gripen skulle hotas så att man kunde få information om var ett kidnappat barn befann sig. Den polis som verkställde ordern dömdes till bötesstraff för olaga tvång och polischefen för anstiftan till brottet. Det var inte fråga om en förundersökning.

I Nederländerna definieras tortyr endast som brott mot mänskligheten. Det finns en särskild strafflag mot krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten (Wet Internationale Misdrijven), som stiftades 2003 i samband med att Romstadgan ratificerades. Tortyr definieras i stort sett på samma sätt som i artikel 7 i Romstadgan.

Vissa andra stater har följt den mall som tortyrkonventionen ger när det gäller bestämmelser om tortyr. Det rör sig om Kina, Grekland, Israel och Slovenien. I andra stater ingår bestämmelser om tortyr i bestämmelserna om brott mot mänskligheten. Till dessa hör Australien, Vitryssland, Kanada, Kroatien, Estland, Frankrike, Tyskland, Serbien, Montenegro, Spanien och Turkiet. Uttrycklig reglering av brott mot mänskligheten som bygger på modern internationell rätt saknas i exempelvis Förenta staterna, Österrike, Kina, Grekland, Ryssland, Slovenien och många länder i Sydamerika.

De internationella krigsförbrytartribunalernas rättspraxis

Både Jugoslavientribunalen från 1993 och Internationella tribunalen för Rwanda (ICTR; nedan *Rwandatribunalen*) från 1994 har behandlat många åtal för brott där det varit fråga om påstådd tortyr. Krigsförbrytartribunalernas rättspraxis har klarlagt den internationella sedvanerättens tolkning av tortyrförbudets natur och definitionen av tortyrbrott inom den internationella straffrätten och den

internationella humanitära rätten. Även om det inte finns någon definition av tortyr i den internationella humanitära rätten, till skillnad från de internationella människorättsnormerna, är tortyr ändå klart förbjuden enligt den humanitära rätten.

I krigsförbrytartribunalernas rättspraxis har läror som härleds från människorätsbestämmelserna anpassats till kränkningar enligt den humanitära rätten och förts in i den internationella straffrätten. Tribunalernas rättspraxis har också inverkat på permanenta Internationella brottmålsdomstolens stadga (Romstadgan). Den internationella humanitära rätten tillämpas vid väpnade konflikter. Krigsförbrytartribunalernas behörighet är begränsad till förhållandena vid väpnade konflikter. Tortyr kan förekomma i samband med folkmord, krigsförbrytelser eller brott mot mänskligheten, och om dessa brott finns det bestämmelser i 11 kap. i strafflagen. I fredstid tillämpas de bestämmelser om mänskliga rättigheter som är förpliktande för respektive stat. Till dessa hör FN:s tortyrkonvention och den strafflagstiftning som sätter i kraft dess bestämmelser nationellt.

Krigsförbrytartribunalernas rättspraxis har klargjort att tortyrförbudet hör till de normer inom folkrätten som är av särskild vikt och som man inte kan ge avkall på eller avvika från ens under exceptionella förhållanden. Det är inte bara stater utan också individer som har ett relativt omfattande ansvar för åtgärder mot tortyr, vilket framgår av att enskilda kan ställas till straffrättsligt ansvar för tortyrbrott enligt folkrätten.

De internationella krigsförbrytartribunalerna tillämpar folkrättsliga bestämmelser som är knäpphändigare än nationella bestämmelser. De har genom sina tolkningar också utvecklat rätten mer aktivt än de nationella domstolarna. Principerna inom den internationella straffrätten, såsom teorin om s.k. gemensamt uppsåt (*joint criminal enterprise*), är ändå inte direkt tillämpliga inom nationell straffrätt. I frågor som gäller de allmänna lärorna måste vi i Finland följa de nationellt gällande rättsbestämmelserna. Man kan emellertid ibland få vägledning av det som den internationella straffrätten utvecklar, i synnerhet när tillämpningsprinciperna ligger nära varandra. I det följande presenteras

ett urval bland frågor som gäller individens straffrättsliga ansvar i fråga om tortyr utifrån de internationella krigsförbrytartribunalernas rättspraxis.

De internationella krigsförbrytartribunalerna har fallit tillbaka på definitionen i tortyrkonventionen när de fastställt vad som är straffbar tortyr med tanke på hur pass allvarlig tortyrhandlingen ska vara. Tortyr i samband med väpnade konflikter avviker till sin typiska karaktär från tortyr i fredstid på grund av den typ av kränkningar som den internationella humanitära rätten gäller.

Det har skett en utveckling i rättspraxis, och därför kan de principer som man valt att följa i de tidigare avgörandena inte alltid anses gälla i ett senare skede. I äldre rättspraxis var utgångspunkten den att företrädare för det allmänna skulle vara med när handlingen utfördes för att det skulle vara fråga om tortyr. Detta krav har senare frångåtts. Äldre praxis framgår t.ex. av *Akayesu* (ICTR—96—4—T), punkterna 593—595 och 676—684. Rwandatribunalen hänvisade till definitionen av tortyr i tortyrkonventionen, trots att det var fråga om åtal för brott mot mänskligheten. Det gällde en polischefs (*bourgmestre*) ansvar för slag och hot som utdelats under förhör. Den åtalade ansågs vara ansvarig för en mängd tortyrhandlingar som han gjort sig skyldig till i egenskap av egentlig gärningsman eller som andra hade utfört under hans närvaro, på hans anstiftan eller med hans samtycke eller medgivande (*acquiescence*).

Man kan också se på *Semanza* (ICTR—97—20—T), punkterna 480—488, 506—507 och 544 (tortyr som brott mot mänskligheten). En folkhop hade i närvaro av myndighetspersoner uppviglats att våldta tutsikvinnor, varefter kvinnorna dödades. Minst en av kvinnorna hade våldtagits och uppviglaren var skyldig till tortyren. Rwandatribunalen hänvisade till att den extrema nivån på rädslan (*extreme level of fear*) redan i sig räckte för att den materiella sidan av tortyr skulle vara uppfylld och att det därför inte förelåg något behov att bevisa att våldtäkten ledde till stark fysisk smärta eller svårt fysiskt lidande. Dessutom baserades våldtäkten på diskriminering, dvs. på att offret var tutsi. Tribunalen ansåg att den faktiske gärningsmannen visste att tortyren skedde som en del

av ett vidsträckt angrepp riktat mot civilbefolkning, vilket innebar att det var fråga om tortyr som brott mot mänskligheten. Den åtalade hade själv uppmuntrat folkhopen till våldtäkt baserad på etnisk diskriminering. Därmed hade han inte bara anstiftat våldtäkt, utan också våldtäkt i diskrimineringssyfte, vilket innebär att det var tortyr.

Den andra åtalpunkten gäller allvarligt våld i samband med förhör. Borgmästaren var närvarande och våldet ledde till den förhördes död. Det ansågs röra sig om tortyr. Samtidigt attackerades en kyrka där flera tutsier dödades. Attacken ansågs vara en del av ett vidsträckt angrepp riktat mot civilbefolkning där den åtalade hade insikt om angreppet. Den åtalade var personligen ansvarig för tortyr av ett av offren och för anstiftan till tortyr av ett annat offer.

I *Furundžija* (IT—95—17/1), överklagandekammaren, punkterna 111, 118, 151—157 och 162 ansågs det att de väsentliga beståndsdelarna av definitionen av tortyr i artikel 1 i tortyrkonventionen avspeglar internationell sedvanerätt. Rättegångskammaren hade definierat vilka beståndsdelar tortyr har i samband med väpnade konflikter, och de två sista punkterna var då att 4) tortyr ska ha samband med en väpnad konflikt och att 5) minst en person som är delaktig i tortyren ska vara myndighetsperson eller åtminstone handla i icke-privat egenskap, exempelvis som faktisk representant för ett statligt organ eller någon annan med myndighetsbefogenheter. I ärendet berördes också ansvarsfrågor i samband med *joint criminal enterprise* (gemensamt uppsåt för flera medgärningsmän eller andra medverkande).

Tortyrförbudet innebär skyldigheter för stater som gäller alla (*erga omnes*). Förbudet konstateras ha nått ställning av tvingande rätt (*jus cogens*), med andra ord hör det till den tvingande internationella sedvanerätten. En sådan norm intar en starkare ställning än den rätt som bygger på traktater och den traditionella sedvanerätten. Detta tar sig uttryck i att ingen stat eller grupp av stater tillsammans kan skapa undantag från förbudet att tortera. Tortyrförbudet har kommit att bli en av de allra mest grundläggande normativa standarderna för det internationella samfundet. Tor-

tyrförbudet är ett absolut värde som ingen kan avvika från.

Att det rör sig om *jus cogens* leder till rättsverkningar i de mellanstatliga förbindelserna och på individnivå. Det går inte att avvika (*derogate*) från tortyrförbudet genom internationella avtal eller med stöd av sedvanerättsliga normer. I de mellanstatliga förbindelserna förhindrar detta alla försök att motivera lagstiftning, administrativa beslut och domstolsavgöranden som rättfärdigar tortyr. Enskilda personer är direkt med stöd av folkrätten ansvariga för tortyr oavsett vilka lyd-nadsplikter den nationella lagstiftningen föreskriver och de kan ställas till ansvar i andra stater. Varje stat har rätt att väcka åtal mot torterare på sitt territorium i enlighet med universalitetsprincipen. Varje stat är skyldig att i fråga om sådana personer på sitt territorium som anklagas för tortyr genomföra utredning, väcka åtal och straffa eller för straff vidareutlämna personen i fråga. Som brott bör tortyr inte preskriberas, och dessutom kan man vid tortyr inte vägra utlämning med den motiveringen att det rör sig om ett politiskt brott.

Enligt fallet *Tadic* (IT—94—1), rättegångskammaren, punkt 69 om att tortyr och mord är förbjudna i alla stater, kan ingen förklara sig ha varit i god tro, dvs. att personen i fråga inte skulle ha förstått att tortyr är förbjuden. (Detta utesluter möjligheten till förbudsvillfarelse.)

I fallet *Musić m.fl.* (IT—96—21), rättegångskammaren, punkterna 461—474 om hur allvarlig smärta och allvarligt lidande det ska vara fråga om, hänvisar man också till Europadomstolens rättspraxis. Tortyr förverkligas i allmänhet genom en s.k. positiv handling, men det kan också vara fråga om underlåtenhet, om handlingen är överlagd och inte sporadisk. Enligt punkt 470 är listan över syften inte uttömmande. Det finns heller inget krav på att förfarandet bara får ha något av de förbjudna syftena. Att ändamålet är våldtäkt eller något annat privat syfte utgör inget hinder för att det inte samtidigt skulle kunna vara fråga om tortyr. När det gäller kravet på att myndighetspersoner som företräder det allmänna gör sig skyldiga till en tortyrhandling om tortyren sker på personens anstiftan, med hans eller hennes samtycke el-

ler medgivande: detta krav i tortyrkonventionen följer av FN-deklarationen mot tortyr och tillfogar den vissa element. Bland annat utvidgas ansvaret till de offentliga tjänstemän som intar en passiv inställning till saken eller ger sken av att inte märka något eller som underlåter att hindra eller straffa utförd tortyr i enlighet med strafflag eller militärlagstiftning. Våldtäkt och andra former av sexuellt våld kan vara tortyr.

Kunarac m.fl. (IT—96—23 och IT—96—23/1), överklagandekammaren, punkterna 149—152, 468—489 och 496: den smärta och det lidande som tortyren innebär kan inte klassificeras exakt och någon gräns går inte att dra. Det har inte gått att i rättspraxis ange någon absolut gräns som ska överskridas för att det ska vara tortyr. Smärtan och lidandet vid våldtäkt nått upp till gränsen för tortyr.

Statens roll är inte densamma inom ordningen för mänskliga rättigheter som på den humanitära rättens område. Bara stater kan ställas till ansvar för kränkningar av de mänskliga rättigheterna, medan både stater och individer ansvarar för brott mot den humanitära rätten. I den internationella humanitära rätten krävs det inte att personer som företräder det allmänna eller med motsvarande myndighet ska vara närvarande vid tortyrhandlingen. Detta innebär en viktig principiell skiftning i förhållande till *Furundžija*-avgörandet och avgörandena efter det.

I *Stakic* (IT—97—24), punkterna 748—750, följs den tortyrdefinition som användes i *Kunarac*-avgörandet (överklagandekammaren), medan man i fallet *Naletilic och Martinovic* (IT—98—34), överklagandekammaren, punkt 299, i enlighet med *Kunarac*-tolkningen betonar att tröskeln för stark smärta och svårt lidande inte exakt kan anges, utan att man måste göra en prövning i det enskilda fallet. Det faktum att de fängslade under brutala omständigheter sanningsvidrigt fick höra att de kommer att dödas utgjorde uppsåtligt tillfogande av svårt lidande.

I punkt 180 om chefens ansvar i fall *Krnjelac* IT—97—25 (förövarens ansvar, medhjälpares ansvar) sägs det i fråga om stark smärta och svårt lidande att Europadomstolens praxis följs när det gäller att bedöma hur allvarlig tortyren är, men samtidigt påpekas det att den humanitära rätten avviker från

rättsordningen i fråga om mänskliga rättigheter. Trots det kan man inom den humanitära rätten hänvisa till de mänskliga rättigheterna, och därmed har Europadomstolens rättspraxis betydelse.

Punkt 284 i *Kvočka m.fl.* (IT—98—30/1), överklagandekammaren, bekräftar att det inte är någon nödvändig förutsättning att en ”offentlig aktör” varit närvarande vid tortyrhandlingen.

Rättegångskammaren följer i punkt 139 Kunarac-ståndpunkten, enligt vilken det krav på statsaktör som ställs i den internationella människorättsordningen inte gäller när individens straffrättsliga ansvar för internationella brott tillämpas utifrån internationell humanitär rätt eller internationell straffrätt. Punkt 142 innehåller överväganden om allvarlig smärta och svårt lidande och punkt 152 gäller de förbjudna syftena. I *Limaj m.fl.* (IT—03—66) stöder punkt 240 Kunarac-tolkningen, dvs. att det inte krävs att en företrädare för det allmänna är närvarande. Detta är redan en självklarhet inom den allmänna folkrätten (sedvanerätten).

Enligt punkterna 244—252 i överklagandekammarens dom i fallet *Brdanin* (IT—99—36) övervägdes det hur allvarlig smärta som ska krävas för att det ska vara fråga om tortyr. Svaranden anförde att tortyrförbudet har försvagats inom den internationella sedvanerätten och hänvisade till nya tolkningar i ett PM från Förenta staternas justitieministerium. Den promemorian drogs senare tillbaka. Enligt överklagandekammarens ställningstagande påverkar sådana enstaka ståndpunkter inte innehållet i folkrättens förpliktande sedvanerätt.

Europadomstolens rättspraxis

Enligt artikel 3 i Europakonventionen får ingen ”utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning”. Detta är den enda artikeln i konventionen som inte innehåller begränsningar eller undantag. Förbudet är absolut. Artikeln nämner tre ovillkorligen förbjudna sätt att behandla någon: behandling som utgör tortyr, omänsklig behandling och förnedrande behandling (straff). I ljuset av Europadomstolens praxis kan skillnaderna mellan dessa tre ses som

gradskillnader. Förnedrande behandling förutsätter allvarlig offentlig förödmjukelse eller tvingande av någon att handla mot sin vilja eller sitt samvete. Begreppet omänsklig behandling inbegriper åtminstone sådant uppsåtligt orsakat svårt fysiskt eller psykiskt lidande som i den föreliggande situationen måste anses vara oberättigad. Tortyr utgör å sin sida en grov form av omänsklig behandling. Enligt Europadomstolen är det uttryckliga syftet med de olika kategorierna i artikel 3 att ge ett ”särskilt stigma” (*special stigma*) åt tortyr som bara kan kopplas till ”uppsåtligt tillfogande av ett mycket svårt och grymt lidande” (*Irland mot Förenade kungariket* [1978], punkt 167).

Inom denna hierarkiska indelning är det svårt att dra upp gränser, särskilt mellan tortyr och annan omänsklig behandling, och även i gränsfall måste behandlingen ändå anses vara ”sedvanlig” omänsklig behandling enligt artikel 3. Något som gör det extra svårt att bestämma var gränsen går är också att gärningen ofta innefattar element av fler än en av kategorierna av förbjuden behandling. Den grymma behandlingen måste under alla omständigheter kännetecknas av en viss svårhetsgrad (*a minimum of severity*) för att falla under artikel 3. Syftet med en sådan lägstanivå är från räckvidden för artikel 3 utesluta både triviala klagomål och i sig icke önskvärda eller olagliga åtgärder där den plåga eller förödmjukelse som offret utsätts för inte är av allvarligt slag. Bedömningen av hur allvarlig gärningen är sker ändå från fall till fall och beror på alla omständigheter i det enskilda fallet, såsom varaktighet, fysiska och psykiska konsekvenser och ibland också på offrets kön, ålder och hälsa osv. (*Irland mot Förenade kungariket* [1978], punkt 162; *Moldovan m.fl. mot Rumänien* [2005], punkt 100).

Den första kränkningen av tortyrförbudet i Europakonventionen konstaterades i 1969 års rapport *Greek Case* från Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna, där kommissionen granskade den grekiska militärjuntans agerande efter händelserna 1967. De flesta klagomålen gällde den s.k. falakamethoden, där offrets fotsulor hackas med träkäppar eller metallstänger. Dessutom anklagades militärjuntan för att ha utsatt sina offer

för elchocker, skenavrättningar, dödshot och andra former av misshandel och grym behandling. Kommissionen ansåg att det fanns skäl att misstänka att dessa fall hade varit förhärskande praxis i Grekland i april 1967 där politiska fångar torterades och utsattes för grym behandling (*ill-treatment*). Den pekade särskilt på att gärningarna hade varit upprepade och att myndigheterna hade gett sitt samtycke till dem: de hade kommit att bli administrativ praxis. Om det kan fastslås att den förbjudna behandlingen var administrativ praxis rör det sig om ett allvarigare fall av brott mot Europakonventionen än om det skulle ha varit fråga om sporadiska gärningar från enskilda myndighetspersoners sida.

Europadomstolen fastslog för första gången att en konventionsstat hade gjort sig skyldig till tortyr i sin dom i målet *Aksoy mot Turkiet* (1996). Den klagande hade först klätts av nacken och sedan bakkundits för att hängas upp i handlederna bakom ryggen. Denna tortyrmetod kallas "Palestinian hanging". I domen sägs bland annat att "denna behandling inte kunde vara annat än avsiktlig; i själva verket har det krävts vissa förberedelser och ansträngningar för att genomföra handlingarna. Det ter sig som om avsikten varit att få den klagande att erkänna eller lämna information. Utöver den allvarliga smärta som behandlingen oundvikligen gett upphov till visar medicinsk bevisning att behandlingen hade lett till att båda armarna varit förlamade en viss tid" (punkt 64). Med hänvisning till det särskilda stigma tortyr har ansåg domstolen att behandlingen i fallet *Aksoy* "till sin natur var så pass allvarlig och grym att den inte kan beskrivas med något annat ord än tortyr". Domstolen har senare funnit att Turkiet gjort sig skyldigt till tortyr bland annat i följande fall: *Aydin mot Turkiet* (1997) (den klagande isolerades med förbundna ögon och avklädd, hon hade utsatts för högtrycksvattenstråle och våldtagits); *Tekin mot Turkiet* (1998) (den klagande hölls i förvar i en mörk och kall cell, hade försetts med ögonbindel och misshandlats vid upprepade tillfällen); *Ilhan mot Turkiet* (2000, stora kammaren) och *Salman mot Turkiet* (2000, stora kammaren) (de klagande hade i polisens förvar blivit slagna med käppar och gevärskolvar); *Dikme mot Turkiet* (2000) (en anhållen klagande

blev slagen under en längre period); *Akkoç mot Turkiet* (2000) (den klagande gavs elchocker och omväxlande kalla och heta duschar, hon blev utsatt för slag i huvudet och utsattes för psykologiska påtryckningar); *Bati m.fl. mot Turkiet* (2004) (säkerhetstrupper utsatte de klagande för rå misshandel i flera dagar både fysiskt och psykiskt).

I fallet *Selmouni mot Frankrike* (1999) utvidgade domstolen definitionen av tortyr. Polisen hade utsatt en för droghandel misstänkt och anhållen person för rå behandling och i flera dagar utsatt denne för slag. Domstolen ansåg att våldet var uppsåtligt och att dess avsikt vara bland annat att få den klagande att erkänna narkotikabrott. Under sådana omständigheter var det fråga om tortyr. Domstolen hänvisade dels till sin "särskilt stigma" norm, dels till definitionen i artikel 1 i tortyrkonventionen. På detta sätt poängterade Europadomstolen också att gärningens uppsåt, motivet, hade betydelse när man bedömer om omänsklig behandling ska anses utgöra tortyr. Det är anmärkningsvärt att domstolen i fallet *Selmouni* betonade att Europakonventionen är ett "levande instrument sin ska tolkas i ljuset av rådande förhållanden" och fastslog att även gränsen mellan tortyr och annan omänsklig behandling således kan komma att förändras med tiden: det som inte tidigare ansågs vara tortyr kan i framtiden komma att klassificeras som sådan (punkt 101).

När statliga myndigheter, såsom polisen, armén samt säkerhets- och fängelsemyndigheter, torterar eller på något annat sätt behandlar sina offer omänskligt eller förnedrande är det med stöd av artikel 3 staten som ansvarar för detta (t.ex. *Sheydayev mot Ryssland* [2006]: tortyr i poliscell). Även om förbudet i artikel 3 är en negativt formulerad skyldighet medför det också positiva förpliktelser för staten. Parterna i Europakonventionen måste se till att de gällande lagarna samt administrativ och rättslig praxis i varje stat, inklusive tillämpliga straff, är sådana att de myndigheter som gör sig skyldiga till tortyr kan ställas till straffrättsligt ansvar. Även om den rättsliga grunden för en sådan processuell förpliktelse inte har preciserats, förutsätter ett trovärdigt påstående från en klagande om tortyr eller omänsklig behandling numera en

effektiv utredning, vars försummelse som sådan kan anses strida mot artikel 3 (t.ex. *Khashiyev och Akayeva mot Ryssland* [2005], punkterna 175—180, *Bazorkina mot Ryssland* [2006], punkterna 139—142, *Imakayeva mot Ryssland* [2006], punkterna 161—167, *Mikheyev mot Ryssland* [2006], punkterna 106—121 och *Menesheva mot Ryssland* [2006], punkterna 64—71). Om offret för tortyren eller den omänskliga behandlingen inte har tillgång till effektiva rättsmedel inom landet kan han eller hon vända sig direkt till Europadomstolen (se t.ex. beslut 25803/94 om upptagande till sakprövning [*Frankrike*], 28.7.1999 [*Selmouni*]).

Statens positiva förpliktelser att förhindra uppsåtligt tillfogande av smärta och lidande gäller personer i statens förvar och personer som påverkas av beslut som statliga myndigheter fattar. Med detta avses till exempel fångar, den offentliga hälso- och sjukvårdens patienter eller personer som fått utvisningsbeslut av migrationsmyndigheten. Domstolen har fastslagit att lidande som beror på en ”naturlig” fysiskt eller psykisk sjukdom kan falla under artikel 3 när lidandet ”förvärras av den behandling som följer av frihetsberövandet, utvisningen eller någon annan åtgärd och som myndigheten kan anses vara ansvarig för” (*Pretty mot Förenade kungariket* [2002], punkt 52). Eftersom förbudet i artikel 3 formellt sett är absolut och brott mot förbudet anses vara förenat med ett särskilt stigma kräver domstolen starka bevis på den påstådda behandlingen. Det måste bortom rimligt tvivel (*beyond reasonable doubt*) kunna styrkas att staten är ansvarig för den påstådda behandlingen (se punkt 147 i domen *Nachova m.fl. mot Bulgarien* [2005]; i sina beslut hänvisar domstolen som bevisning allt oftare till länderrapporterna från Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr: t.ex. *Kalashnikov mot Ryssland* [2002], punkt 97). Bevisen kan anses vara verifierade när de slutsatser som kan dras utifrån fakta och parternas argument är tillräckligt övertygande, klara och enhetliga eller när det råder obestridligt samförstånd om fakta. När den klagande försöker bevisa att han eller hon utsatts för behandling enligt artikel 3 behöver denne inte peka ut den individ som är straffrättsligt ansvarig för den påstådda behand-

lingen (se *Selmouni mot Frankrike* [1999], punkt 87). Om en stat försummar sin positiva förpliktelse enligt artikel 3 att undersöka en tortyrmisstanke på ett effektivt sätt kan detta få återverkningar på bevisningen. Om en person i sig får skador som tyder på behandling som strider mot artikel 3 när han eller hon är i polisens förvar kan staten ställas till ansvar även om det inte går att peka ut vem som gjorde sig skyldig till våldet (*Toteva mot Bulgarien* [2004], punkterna 50—57). Om det inte finns några andra sannolika orsaker till skadorna är offrets påstående om att han eller hon utsatts för våld från polisens sida i princip trovärdigt (*Satik m.fl. mot Turkiet* [2000], punkt 61; se också t.ex. *Tomasi mot Frankrike* [1992], *Hasan Kiliç mot Turkiet* [2005], *Karakaş och Yeşilirmak mot Turkiet* [2005], SB och HT mot Turkiet [2005], *Sheydayev mot Ryssland* [2006], *Mammadov [Jalaloglu] mot Azerbajdzjan* [2007] och *Chitayev och Chitayev mot Ryssland* [2007]).

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har vid upprepade tillfällen framhåvt att personer i myndigheternas förvar ska behandlas sakligt och att de inte får utsättas för behandling som strider mot artikel 3. Det våld som används mot anhållna ska begränsas till vad som kan anses behövas som svar på den anhållnes eget uppträdande och till vad som kan anses absolut nödvändigt för övervakningen (*Ribitsch mot Österrike* [1996], punkt 38). Användning av handklovar i samband med anhållan eller frihetsberövande faller vanligen inte inom ramen för artikel 3, om den inte hänger samman med sådan överdriven användning av maktmedel eller offentlig förnedring som inte skäligt kan anses vara behövlig i situationen i fråga. Härvid måste alla synpunkter beaktas, såsom till exempel att det finns grundad anledning att tro att den anhållne motsätter sig anhållan eller försöker rymma eller är till fara för sig själv eller andra. Användningen av handklovar ska ändå stå i proportion till säkerhetsrisken. I fallet *Henaf mot Frankrike* (2003) var den klagande en 75-årig fånge som hade flyttats från fängelse till sjukhus för operation och fängslats i sängen för natten före ingreppet. Domstolen ansåg att fängslandet stred mot proportionalitetsprincipen, särskilt med beaktande av att två po-

lismän hade vaktat utanför rummet. När denna behandling fastställdes vara omänsklig betonade domstolen att Europakonventionen som ”levande instrument ska tolkas i ljuset av rådande krav” och pekade med hänvisning till fallet *Selmouni* på att gärningar som tidigare klassificerats som omänsklig eller förnedrande behandling i framtiden kunde komma att klassificeras som tortyr och att gärningar som tidigare legat utanför räckvidden för artikel 3 i framtiden kunde komma att anses vara så pass allvarliga att de överskred den lägstanivå som krävs (punkt 55).

Generellt bedöms påstådd omild behandling av personer från polisens, arméns och säkerhetsstyrkornas sida i ljuset av artikel 3. Detta gäller också när offrets liv har hotats genom våld i den mening som avses i artikel 2 (rätten till liv) i Europakonventionen (*Ilhan mot Turkiet* [2002, stora kammaren], punkterna 73—88). Myndighetsvåld ska emellertid inte anses vara tortyr om våldet begränsas till ”ett kortvarigt händelseförlopp med spänd stämning och upprörda känslor” och om försvärande omständigheter, såsom ett försök att få bekännelse, saknas (t.ex. *Egmez mot Cypern* [2000], punkt 78). Ett sådant våld har tills vidare för det mesta kategoriserats som omänsklig behandling.

Eftersom anhängna personer fullständigt är i statens förvar och eftersom deras självbestämmanderätt därmed är begränsad och de är beroende av anhållarens vilja och godtycke har domstolen ansett att våldtäkt av en anhållen under sådana omständigheter är en särskilt grov form av omänsklig behandling. I fallet *Aydin mot Turkiet* (1997) var den klagande en ung kurdisk kvinna som säkerhetsstyrkorna hade anhållit som misstänkt för terrorism. Hon hade misshandlats i tre dagar i förhörssyfte, hon hade våldtagits och därefter misshandlats på nytt i syfte att skrämma upp henne. Domstolen betonade att förbudet i artikel 3 är absolut och påpekade att man inte kunde avvika från det ”även om personen i fråga med fog kunde misstänkas ha terroristkopplingar eller andra kriminella kopplingar” (punkt 81). Våldtäkt som utförts av statliga myndighetspersoner ansåg den vara ”en särskilt allvarlig och motbjudande form av behandling när man beaktar hur lätt våldtäktsmannen kan utnyttja offrets utsatthet och

svaga möjligheter att bjuda på motstånd” (punkt 83). Våldtäkt av en anhållen person var redan i sig att klassa som tortyr (punkt 86).

Att isolera en frihetsberövad person är inte automatiskt brott mot artikel 3. Slutsatsen kan emellertid bli en annan beroende på hur länge någon isoleras, i vilken grad de sociala kontakterna bryts och andra omständigheter. I fallet *Ilaşcu m.fl. mot Moldavien och Ryssland* (2004) ansåg domstolen att det vara att klassa som tortyr att å ena sidan döma ut dödstraff efter en godtycklig rättegång och att därefter länge hålla en person fången under omänskliga förhållanden (”ständigt i dödens skugga”) och å andra sidan att isolera en fånge med dålig hälsa och tillfoga denne svårt fysiskt och psykiskt lidande (punkterna 434—442 och 443—449; se också *Öcalan mot Turkiet* [2005], punkt 169). Också omänskliga vårdåtgärder kan innebära brott mot artikel 3. Även om artikeln inte förbjuder medicinskt motiverad och i vårdsyfte utförd tvångsmedicinering eller tvångsmatning av psykipatienter och andra patienter kan sådana åtgärder beroende på hur de genomförs och på andra omständigheter stå i strid med konventionsbestämmelsen. Att tvångsmata en fånge när det inte genom opartiska läkarutlåtanden går att bevisa att detta var medicinskt nödvändigt ska enligt domstolen anses vara tortyr (se *Nevmerzhitsky mot Ukraina* [2000], punkt 120; se också *Ciorap mot Moldavien* [2007], punkterna 72—89). Artikel 3 kan överträdas också genom underlåtenhet, eftersom myndigheter har en skyldighet att skydda frihetsberövade personers hälsa. Därmed kan det vara en kränkning av artikel 3 om någon inte ges lämplig vård. I fallet *Ilhan mot Turkiet* (2000) var det motiverat att utifrån en vägran att ge ett offer som utsatts för allvarlig misshandel av säkerhetsstyrkorna sluta sig till att misshandeln skulle klassas som tortyr.

Parterna i Europakonventionen har med stöd av artikel 3 en skyldighet att se till att ingen under deras jurisdiktion utsätts för förbjuden behandling enligt den artikeln ens i de fall där skulden för behandlingen kan läggas på en myndighetsperson eller enskild person som överträtt sina tjänstebefogenheter (t.ex. *A. mot Förenade kungariket* [1998], punkter-

na 22—24: eftersom lagstiftningen inte i tillräcklig utsträckning skyddade en tioårig pojke från misshandel från styvfaderns sida var staten ansvarig för misshandeln). Även den amerikanska människorättsdomstolen har ansett att statens ansvar utsträcker sig till enskilda personers handlande (*Velásquez Rodríguez mot Honduras* [1988], punkt 172); Jugoslavientribunalen ICTY har å sin sida betonat att det vid tortyrbrott särskilt är brottets karaktär som är väsentligt, inte torterarens samhälleliga ställning (*Kumarac m.fl.* [IT—96—23—T], punkt 495); däremot definierar tortyrkonventionen tortyr antingen som en uppsåtlig handling från myndighetens sida eller en gärning som myndigheterna anstiftat, samtyckt eller lämnat medgivande till. Enligt Europadomstolen ska staten särskilt förebygga kränkning av barns och andra särskilt utsatta individers personliga integritet (t.ex. *E. mot Förenade kungariket* [2002]). Staten är inte ansvarig bara för sådan mot artikel 3 stridande behandling som den haft vetskap om, utan också för sådan behandling som den borde ha känt till (t.ex. *Z m.fl. mot Förenade kungariket* [2001], punkt 73). Även om skyldigheten till förebyggande verksamhet inte kräver sådana åtgärder från statens sida som vore omöjliga eller oproportionerliga för myndigheterna tolkas förpliktelsen situationsspecifikt.

Artikel 3 i Europakonventionen kan begränsa den prövningsrätt som staten i utlänningsärenden har med stöd av allmän folkrätt. Bland annat kan utlännningar som hotas av utvisning eller utlämning hänvisa till artikeln om de är rädda för omänsklig behandling om de avlägsnas ur landet. Enligt Europadomstolen kan en konventionsstat som går med på en utlämningsbegäran från tredjeland bli ställd till ansvar med stöd av artikel 3, om den utlämnade direkt till följd av avlägsnandet ur landet i det land som begär utlämning blir föremål för behandling som strider mot artikel 3 (*Soering mot Förenade kungariket* [1989], punkterna 100–109). Artikel 3 i Europakonventionen garanterar ett mer absolut skydd än FN:s flyktingkonvention (FördrS 77/1968) så till vida att den inte på samma sätt som artiklarna 32 och 33 i flyktingkonventionen tillåter undantag från förbudet mot utvisning eller annan tillbakasändning av na-

tionells säkerhetsskäl eller på den grunden att personen gjort sig skyldig till brott av viss grad. I ett viktigt beslut från 1996 i fallet *Chahal m.fl. mot Förenade kungariket* fastslog Europadomstolen att förbudet i artikel 3 är absolut också när det gäller utlännningar misstänkta för terrorism (punkterna 79–80). ”Domstolen är väl medveten om de svårigheter som staterna ställs inför nu för tiden när de försöker skydda sina samhällen mot terroristvåld. Men till och med under sådana förhållanden förbjuder konventionen ovillkorligen tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, oavsett offrets gärningar” (punkt 80; se också *Balogh mot Ungern* [2004], punkt 44, *Tomasi mot Frankrike* [1992], punkt 115, *Ahmed mot Österrike* [1996], punkterna 35–47, *Aydin mot Turkiet* [1997], punkt 81, *Aksoy mot Turkiet* [1997], punkt 62, och *Egmez mot Cypern* [2000], punkt 77).

2.2 Lagstiftning och praxis

Straffbestämmelser

Tortyr förbjuds i flera internationella konventioner. Den centrala definitionen av tortyr finns i tortyrkonventionen. Enligt folkrätten är tortyrförbudet absolut och det kan inte frångås av någon orsak. Även Finlands grundlag innehåller ett absolut förbud mot tortyr.

Vår strafflag innehåller ingen särskild straffbeläggning av tortyrbrott. Tortyr för att erhålla bekännelse i strafflagens 25 kap. avskaffades som brott 1995. Till denna form av tortyr gjorde den sig skyldig som torterade någon annan i syfte att tvinga denne till bekännelse i en fråga. Straffet kunde vara fängelse i högst fyra år. Det fanns ingen närmare definition av tortyr i strafflagen. Enligt tortyrkonventionen är det tortyr att tillfoga någon allvarlig smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande i något av de syften som där anges. Även andra syften är att erhålla bekännelse realiserar tortyrbrottet. De tortyrhandlingar som avses i tortyrkonventionen straffas som allmänna brott enligt strafflagen, såsom misshandel, grov misshandel, olaga tvång, olaga hot m.fl. samt missbruk av tjäns-

teställning och grovt missbruk av tjänsteställning.

Tortyrhandlingar inbegriper grovt våld, tvingande och i praktiken oundvikligen också frihetsberövande. Bruk av våld, skadande av någons hälsa eller tillfogande av svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom nämns uttryckligen i många straffbestämmelser. Exempelvis nämns svårt kroppsskada, allvarlig sjukdom och livshotande läge åtminstone i rekvisitet för grovt ordnande av olaglig inresa (SL 17:8a), grov våldtäkt (SL 20:2), grovt koppleri (SL 20:9a), grov misshandel (SL 21:6), deltagande i slagsmål (SL 21:12), grov människohandel (SL 25:3a) och grovt rån (SL 31:2). Dessutom innehåller strafflagen också uttryck som tortyrkonventionens tillfogande av stark smärta och svårt fysiskt eller psykiskt lidande och andra närliggande uttryck för att beskriva gärningar. Exempelvis talar misshandelsbestämmelsen om att tillfoga smärta. Uttrycket ”på ett synnerligen grymt sätt” e.d. används i straffbestämmelserna om grovt rån, grov misshandel, grovt frihetsberövande (SL 25:2), grov våldtäkt och mord (SL 21:2).

Grov ärekränkning (SL 24:10) kräver bland annat stort eller långvarigt lidande. Det orsakade lidandet ska vara synnerligen kännbart enligt rekvisitet för grov människohandel, grovt koppleri, grovt ordnande av olaglig inresa, grovt missbruk av förmansställning (SL 45:17) och grov våldtäkt. Detta kriterium jämföras i fråga om grov människohandel, grovt koppleri och grovt ordnande av olaglig inresa uttryckligen med tillfogande av svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom och försättande i livshotande läge. Vid grov våldtäkt delas lidandet dessutom upp i fysiskt och psykiskt lidande och dessutom nämns det att gärningen begås på ett förnedrande sätt. Ett synnerligen grymt eller förnedrande sätt nämns vid grovt brott mot mänskligheten och grov krigsförbrytelse. Särskild hänsynslöshet nämns i brottsbeskrivningen för grovt missbruk av tjänsteställning.

Fysiskt våld mot någon, skadande av någons hälsa eller tillfogande av smärta straffas som misshandel (SL 21:5). Misshandeln kan vara grov (SL 21:6) bland annat när någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge eller

brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt. För att brottet ska kunna anses vara grovt ska det alltid det även ”bedömt som en helhet” vara grovt. Det kan vara fråga om mord (SL 21:2) om ett dråp exempelvis anses vara begånget på ett synnerligen rått eller grymt sätt.

Den som genom att spärra in, fjättra eller bortföra eller på något annat sätt orättmätigt berövar någon rörelsefriheten eller isolerar någon från dennes omgivning döms för frihetsberövande (SL 25:1). Gärningen kan vara grov om frihetsförlusten utsträcks över tre dygn, allvarlig fara för någons liv eller hälsa orsakas eller synnerlig grymhet eller hot om allvarligt våld används. Den som berövar någon friheten för att tvinga någon annan att göra, tåla eller underlåta något vid hot om att gisslan kvarhålls, dödas eller skadas till hälсан döms för tagande av gisslan (SL 25:4).

Bestämmelserna om framkallande av fara, olaga hot eller olaga tvång kan bli tillämpliga om strängare straff för gärningen inte föreskrivs något annanstans. Vid framkallande av fara (SL 21:13) utsätts någon annan uppsåtligt eller genom grov oaktsamhet för allvarlig fara till liv eller hälsa. För olaga hot (SL 25:7) ska den dömas som lyfter vapen mot någon eller på något annat sätt hotar någon med brott under sådana omständigheter att den hotade har grundad anledning att frukta för att hans egen eller någon annans personliga säkerhet eller egendom är i allvarlig fara. Övergripping i rättssak är när gärningsmannen med våld eller hot hindrar eller försöker hindra någon att yttra sig som vittne eller annars som en person som ska höras eller är part vid en rättegång, förundersökning e.d. eller med våld eller hot påverkar eller försöker påverka yttrandets innehåll, eller när gärningsmannen använder våld eller hot för att hämnas vad någon annan yttrat vid ett sådant förhör. Grov utpressning (SL 31:4) kännetecknas bland annat av hot om allvarligt brott som skulle äventyra någon annans liv eller hälsa. För olaga tvång (SL 25:8) döms den som orättmätigt med våld eller hot tvingar någon att göra, tåla eller underlåta något.

Våldtäkt (SL 20:1) döms bland annat den för som genom våld på person eller med hot om sådant våld tvingar någon till samlag. En våldtäkt kan vara grov (SL 20:2) om någon

uppsåtliga tillfogas svår kroppsskada, en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge, brottet begås av flera eller det genom brottet orsakas synnerligen kännbart fysiskt eller psykiskt lidande eller brottet begås på ett synnerligen rått, grymt eller förnedrande sätt. Tvingande till sexuell handling (SL 20:4) är att med våld eller hot tvinga en annan att företa eller underkasta sig någon annan sexuell handling än våldtäkt när handlingen väsentligen kränker den andras sexuella självbestämmanderätt.

Om någon i människohandel använder våld, hot eller list eller uppsåtliga eller genom grov oaktsamhet tillfogar någon svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, försätter denne i livshotande läge eller utsätter denne för därmed jämförbart synnerligen kännbart lidande kan straffbestämmelsen om grov människohandel bli tillämplig (SL 25:3a).

Flera av dessa brott kan också komma att dömas som brott som begåtts i terroristiskt syfte enligt strafflagens 34 a kap. 1 §. I så fall är straffskalan något strängare för vart och ett av brotten.

Särskilt allvarliga internationella brott enligt Romstadgan anges närmare i 11 kap. i strafflagen. Tortyr nämns då som en delgärning i brott mot mänskligheten (SL 11:3) och krigsförbrytelser (SL 11:5). I dessa fall är det Romstadgans definitioner som gäller för tortyr, och de avviker i någon mån från tortyrkonventionens definition av tortyr i extensiv bemärkelse.

Dessutom kan se allvarligaste formerna av missbruk av offentlig makt såsom grov misshandel och grov våldtäkt och andra tortyrhandlingar anses vara missbruk av tjänstställning eller grovt missbruk av tjänstställning. Sådana brott mot tjänsteplikten som vid sidan om mutbrotten kan anses vara mest allvarliga straffbelades som missbruk av tjänstställning i samband med 1990 års tjänstebrottsreform. Bestämmelserna om missbruk ska tillämpas bland annat när den som utsätts för tjänstemannens handling är någon som står i direkt lydnadsförhållande till honom eller henne eller under hans eller hennes omedelbara tillsyn, såsom fångar i slutna anstalter eller personer i polisens förvar. Det rör sig om missbruk av tjänstställning (SL 40:7) bland annat om en tjänsteman i syfte att be-

reda sig eller någon annan nytta eller orsaka olägenhet eller skada för någon annan missbrukar sin ställning i förhållande till någon som står i direkt lydnadsförhållande till honom eller henne eller under hans eller hennes omedelbara tillsyn. Missbruket kan vara grovt (SL 40:8) om avsevärd nytta eftertraktas, särskilt kännbar olägenhet eller skada åsyftas eller brottet begås särskilt planmässigt eller hänsynslöst. Det kan vara fråga om grovt missbruk av förmansställning (SL 45:17), som är ett militärt brott, bland annat om en underordnad åsamkas synnerligen kännbart lidande eller allvarliga risker för hälsan. Chefer som låter bli att övervaka att de underlydande inte gör sig skyldiga till tortyr kan straffas för brott mot tjänsteplikt (SL 40:9) och när det gäller militära chefer för tjänstgöringsbrott eller grovt tjänstgöringsbrott (SL 45:1 eller 45:2). Om chefen försummar sin skyldighet att utöva tillsyn i fall där tortyren ingår i ett folkmord, ett brott mot mänskligheten eller en krigsförbrytelse kan den försumlige ställas till ansvar för gärningarna (SL 11:12).

Några säkra statistiska uppgifter för de senaste åren finns inte att tillgå i fråga om det har förekommit tortyr i Finland. Enligt en färsk undersökning av polisbrott i en doktorsavhandling förekom det påståenden om fysisk eller psykisk tortyr bara i några fall av de brott som poliser misstänktes ha begått 1998. Bestämmelsen om tortyr för att erhålla bekännelse tillämpades sällan i domstolarna före upphävandet. Åren 1979—1993 dömdes sammanlagt sexton personer för detta brott enligt följande: 1979 två personer, 1982 två personer, 1983 tre personer, 1985—1987 en person per år, 1988 två personer, 1990 två personer, 1991 en person och 1992 en person. Under äldre tider har lagrummet tillämpats även i högsta domstolen åtminstone ett par gånger. Exempelvis dömdes en enskild person för tortyr för att erhålla bekännelse i HD 1934 II 106, och i HD 1948 II 360 dömdes en poliskonstapel för samma brott.

Jurisdiktion

Varje stat har med stöd av internationell rätt i enlighet med universalitetsprincipen rätt att åtala en person som misstänks för tortyr.

Och just på detta sätt anges jurisdiktionen i strafflagen. I 1 kap. 7 § i strafflagen finns en definition av internationellt brott. Enligt den tillämpas finsk lag på brott som begås utanför Finland och vars straffbarhet oberoende av lagen på gärningsorten grundar sig på en internationell överenskommelse som är förpliktande för Finland eller på någon annan författning eller bestämmelse som är internationellt förpliktande för Finland (*internationellt brott*).

De straffbara gärningar som är tortyr enligt tortyrkonventionen är redan nu internationella brott enligt strafflagens 1 kap. 7 §. Detta framgår av 1 § 1 mom. 9 punkten i förordningen om tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen (627/1996) från 1996. Där står det att tortyr för att erhålla bekännelse, misshandel, grov misshandel eller annan straffbar gärning, som ska anses vara brott enligt tortyrkonventionen, är ett internationellt brott.

Också sådana brott mot mänskligheten, grova brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och grova krigsförbrytelser enligt Romstadgan som kan ta sig uttryck bland annat som tortyr enligt den stadgan är internationella brott enligt 1 § 1 mom. 2 punkten i den förordningen.

Åtalsrätt

Enligt normal ordning för åtalsrätt väcker allmänna åklagaren åtal och driver målet i domstol. Vid allvarliga brott ska lokala åklagaren utan dröjsmål underrätta Riksåklagarämbetet om de från samhällets synpunkt viktigaste brottmålen. Till dessa måste också tortyrhandlingar anses höra. Riksåklagaren har utfärdat en allmän föreskrift och anvisning (RÅ:2008:1) om anmälningsskyldigheten. Därmed blir misstänkta tortyrhandlingar alltid föremål för behandling av Riksåklagarämbetet.

Enligt 7 § i lagen om allmänna åklagare (199/1997) ska det vid Riksåklagarämbetet finnas statsåklagare som är behöriga att sköta åklagaruppgifter i hela landet. Statsåklagarna ska i första hand sköta åklagaruppgifterna i de brottmål som från samhällets synpunkt är viktigast. Riksåklagaren kan också besluta att själv driva målet. Dessutom har en högre åklagare enligt 1 kap. 11 § 2 mom. i lagen

om rättegång i brottmål (689/1997) rätt att ta upp ärendet på nytt enligt vad som bestäms särskilt.

I undantagsfall kan brottmål höra till riksåklagaren eller statsåklagaren direkt med stöd av lag i stället för genom normalförfarandet. Att sådana bestämmelser införts har främst berott på att de grundläggande och mänskliga rättigheterna betonats. Sådana bestämmelser om åtalsrätt finns till exempel i fråga om terroristbrott enligt 34 a kap. i strafflagen (SL 34 a:7) och brott som grundar sig på innehållet i ett publicerat meddelande enligt 24 § i lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003). Om en lokal åklagare får kännedom om ett sådant brott ska detta omedelbart meddelas Riksåklagarämbetet enligt den nämnda anvisningen. Riksåklagaren bestämmer då också i varje enskilt fall vem som ska utföra åtalet.

Den uttryckliga regleringen av undantag leder till att riksåklagaren i praktiken gallrar och bedömer hela den brottslighet som tortyren misstänks ha skett inom, medan det i normalförfarandet är så att lokala åklagaren först går igenom frågorna i ärendet så att Riksåklagarämbetet bara får in de fall där man misstänker tortyr och andra brott av samhällelig betydelse.

Har brottet begåtts utomlands får brottmålet i regel enligt 1 kap. 12 § i strafflagen inte prövas i Finland utan riksåklagarens åtalsförordnande. Riksåklagarens förordnande behövs dock inte exempelvis om gärningsmannen är finsk medborgare eller en person som enligt 1 kap. 6 § jämföras med finska medborgare och brottet har riktat sig mot Finland, en finsk medborgare, en i Finland varaktigt bosatt utlänning eller en finländsk sammanslutning, stiftelse eller annan juridisk person eller brottet ska behandlas som ett brottmål som avses i militära rättegångslagen (326/1983). Militära brott (tjänstgöringsbrott, missbruk av förmansställning) och sedvanliga brott mot liv, hälsa eller frihet, förutsatt att gärningen har riktat sig mot försvarsmakten eller mot någon annan krigsman, behandlas som militära rättegångsärenden. Däremot är gärningar enligt 11 kap. i strafflagen inte brott som enligt 2 § 2 mom. i militära rättegångslagen ska handläggas såsom militärt rättegångsärende, och följaktligen är det all-

tid polisen som svarar för förundersökningen av brott enligt 11 kap.

2.3 Bedömning av nuläget

Tortyrkonventionen innehåller ett krav att straffbelägga tortyrhandlingar som där anges. Tortyrhandlingar är inte straffbara i Finland som självständiga tortyrbrott, utan som olika typer av brott. Exempelvis är visad särskild grymhet eller tillfogat särskilt svårt lidande som uttryckligen nämns i fråga om den grova formen av vissa traditionella brott typiska också för tortyrhandlingar. I detta avseende motsvarar Finlands strafflagstiftning kraven i tortyrkonventionen. Kommittén mot tortyr har i sina rekommendationer till Finland ansett att vi bör införa bestämmelser om ett självständigt tortyrbrott som motsvarar definitionen i tortyrkonventionen.

Sverige, Danmark, Norge och Finland har ansett att det inte finns några internationella förpliktelser som skulle kräva att man tar fram en särskild straffbeläggning av tortyr. Trots detta införde Norge ett särskilt tortyrbrott i enlighet med tortyrkonventionens definition. I Danmark infördes tortyr definierad i enlighet med konventionen som en straffskärpningsgrund i enlighet med strafflagsrådets rekommendation. Sverige har förhållit sig negativt till särskild kriminalisering av tortyr.

Trots det absoluta tortyrförbudet i folkrätten förekommer det fortfarande tortyr på olika håll i världen. Det finns gott om rättspraxis från Europadomstolen i fråga om artikel 3 i Europakonventionen, som förbjuder tortyr. Det har under de senaste åren i Finland inte förekommit tortyr som myndighetspersoner skulle ha utfört. Statistiska uppgifter om eventuell tortyr finns inte att tillgå eftersom gärningarna i fråga i så fall statistikförs som misshandel, olaga tvång o.d.

Förenta staternas handlande under president George W. Bushs period har gett anledning till misstanke om att tortyr används som förhörsmetod. Dessa misstankar har gällt bland annat de fotografier som gavs offentlighet 2004 om förödmjukelse av fångar i Abu Ghraib-fängelset i Irak, fånglägret i Guantanamo och uppgifter om hemliga amerikanska fängelser. Förenta staterna har vid

upprepade tillfällen slagit fast att landet inte godkänner tortyr, men i början av 2009 medgav en högt uppsatt tjänsteman inom fångvården att en fånge hade torterats i åtminstone ett fall. I en rapport från den amerikanska senatens kommitté i fråga om väpnade styrkor i slutet av 2008 fastslogs det att förnedrande behandling av fångar stod i ett direkt samband med anvisningar som godkänts på hög politisk nivå. Förenta staternas nye president Barack Obama beordrade den 22 januari 2009 landets samtliga underrättelsemyndigheter att upphöra med tortyr.

Även om det internationella samförståndet om tortyrförbudet inte officiellt har rubbats, används tortyr i flera länder, och dessutom kan de motstridiga signalerna om amerikansk tillämpningspraxis under president Bushs period antas ha sänkt tröskeln för att tillgripa tortyr. I ett sådant läge kan nationell kriminalisering av tortyr bidra till att stärka det absoluta tortyrförbudet. Också i Finland är det ändamålsenligt att avvika från den tidigare linjen och införa bestämmelser där tortyr är ett brott i sig, trots att vissa tillämpningsproblem kan uppkomma när man inordnar en ny bestämmelse i den systematik som strafflagen bygger på.

I fråga om jurisdiktionens räckvidd är tortyrhandlingar enligt tortyrkonventionen internationella brott i enlighet med förordningen om tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen. Den förteckning över brott som är tillämpliga på tortyrhandlingar enligt 1 § 1 mom. 9 punkten i förordningen är emellertid inte längre ajour eftersom "tortyr för att erhålla bekännelse" har utgått ur strafflagen. Också de andra brotten som där nämns kommer att bli onödiga om tortyr i sig blir en separat gärning.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Behövs en särskild bestämmelse och hur förhåller den sig till andra allvarliga brott?

Tortyr är ett sådant internationellt brott med koppling till utövande av offentlig makt som djupt kränker människovärdet. Tortyrhandlingar är numera straffbara som traditio-

nella brott såsom misshandel, olaga tvång, olika former av olagligt frihetsberövande, olaga hot och missbruk av tjänsteställning. Att straffbelägga tortyr som ett separat brott är inte en folkrättslig förpliktelse, men kommittén mot tortyr har rekommenderat kriminalisering.

I denna proposition föreslås det att straffbestämmelser om tortyr ska införas i strafflagen. Genom uttrycklig kriminalisering av tortyr uttrycker man att tortyr, som anses vara ett synnerligen allvarligt brott, är särskilt klandervärt och samtidigt bekräftas grundlagens och folkrättens absoluta tortyrförbud. Samtidigt får det internationella samfundet en signal om att Finland stöder det absoluta förbudet mot tortyr under alla omständigheter. Syftet är att tydligare framhäva tortyr som brott och att visa Finlands åtagande att bekämpa att allvarliga internationella brott inte leder till straff och att trygga de mänskliga rättigheterna. Tortyr blir mer synligt som brott också när statistikföringen underlättas.

Bestämmelser om tortyrbrott kan i viss utsträckning leda till tillämpningsproblem i förhållande till andra brott enligt strafflagen som inbegriper våld, tvång och frihetsberövande. Tortyr kan förekomma i många olika former och ta sig uttryck bland annat i misshandel, grovt frihetsberövande, grov våldtäkt, grovt koppleri, grov människohandel, grovt ordnande av olaglig inresa, olaga tvång, olaga hot, grovt missbruk av tjänsteställning eller som ett element av mord. Tortyr är emellertid ett synnerligen grovt brott som visar att förövaren haft ett i lag angivet syfte, som orsakar starkt lidande och som i egenskap av specialbestämmelse undanröjer största delen av de brott vars kännetecken annars skulle se ut att föreligga. Det som tydligast skiljer tortyr från andra brott är dess samband med det allmänna, de i lag uttryckligen angivna specifika syftena med tortyr och tortyrens karaktär av allvarlig kränkning av människovärdet.

Tortyr regleras nu huvudsakligen med beaktande av definitionen i tortyrkonventionen. Därmed får man hjälp med tolkningen av begreppsapparaten såväl av de nationella domstolarnas som av Europadomstolens och de internationella brottmålsdomstolarnas tillämpningspraxis. Således är inga allvarliga

tillämpningsproblem att vänta, och vidare står förslaget inte i strid med legalitetsprincipen eller förutsebarheten.

3.2 Tortyr i förhållande till internationella definitioner av tortyr

Det är meningen att det föreslagna åtminstone ska följa de tortyrrelaterade definitionerna enligt tortyrkonventionen. I fråga om tortyrhandlingar, gärningsmannakrets och gärningsmannens syften ligger förslaget i stor utsträckning i linje med konventionen. Detta innebär att tortyr föreslås vara när svårt fysiskt eller psykiskt lidande orsakas av eller med medgivande av myndighetspersoner och andra företrädare för det allmänna i vissa i lagen angivna syften. Avsikten med tortyr är att genom svårt lidande få bekännelse eller information eller straffa, hota eller tvinga någon, eller så kan syftet vara varje form av diskriminering. Tortyr av en person kan också ha till syfte att få någon annan att lämna information eller att tvinga eller hota någon annan.

Det som framför allt eftersträvas är förebyggande av allvarligt missbruk från sådana personers sida som arbetar på förundersökningsmyndigheter och straffverkställighetsmyndigheter eller som annars utövar offentlig makt.

Förslaget innebär inte att den definition av tortyr som en del av krigsförbrytelser eller brott mot mänskligheten skulle ändras: där krävs inget särskilt motiv för tortyren och dessutom begränsas inte gärningsmannakretsen på något sätt. Folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser är särskilt allvarliga internationella brott som kan bli tillämpliga under vissa exceptionella förhållanden, till exempel som en del av ett vidsträckt angrepp riktat mot civilbefolkning eller en väpnad konflikt. Under sådana specifika förhållanden finns det inget behov av att kräva ett visst motiv. Om det däremot är så att dessa specifika omständigheter inte föreligger är det motiverat att förutsätta vissa, i tortyrkonventionen nämnda motiv för tortyrhandlingar. Inte heller är det motiverat att i normalförhållanden utsträcka gärningsmannakretsen till privatpersoner. På detta sätt får tortyr sin egenart och kan tydligare skiljas

från andra allmänna brott enligt strafflagen såsom misshandel eller olaga tvång.

Samtidigt undviker man risken för att tortyrbestämmelserna kommer att tillämpas på sedvanliga allvarliga våldsbrott mellan enskilda så att straffen för dessa skärps. Enskilda kan dömas som gärningsmän för tortyr endast när de utövar offentlig makt. När kriminella grupperingar och andra civilpersoner utför tortyrhandlingar kommer de fortsatt att straffas enligt andra bestämmelser i strafflagen om grova brott som innefattar våld o.d. De kan ändå göra sig skyldiga till tortyr som anstiftare eller medhjälpare.

Förslaget innebär således att strafflagen kommer att ha två definitioner av tortyr: den föreslagna allmänt tillämpliga tortyren och en specifik, på Romstadgan baserad form av tortyr som tillämpas vid brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Detta leder inte till problem med tillämpningen, eftersom krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten blir tillämpliga bara under de exceptionella förhållanden som anges i lag.

3.3 Det absoluta tortyrförbudet och dess innebörd

Enligt 7 § 2 mom. i grundlagen får ingen ”dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet”. Bestämmelsen har ett nära samband grundlagens 1 § 2 mom., som säger att konstitutionen ska trygga människovärdets okränkbarhet. Grundlagens 7 § 2 mom. fogades till regeringsformen i samband med 1995 års revidering av de grundläggande fri- och rättigheterna. Regeringen nämnde då i propositionen (RP 309/1993 rd, s. 51) att denna behandling, som leder till mycket allvarligt fysiskt och psykiskt lidande, inte är tillåten under några omständigheter. Förbudet är avsett att täcka alla grymma, omänskliga eller förnedrande straff eller andra former av behandling. En uttrycklig bestämmelse på grundlagsnivå som förbjuder tortyr ger förbudet särskild tyngd och pekar på dess betydelse. Grundlagsbestämmelsen är viktig också när bestämmelser på lägre nivå tolkas. Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna också se till att de grundläggande fri- och rät-

tigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Tortyrförbudet följer av flera människorättskonventioner, såsom Europakonventionen, där artikel 3 har en bestämmelse med nästan exakt samma lydelse. Därmed förbjuder Finlands rättsordning klart och tydligt tortyr, även om någon särskild kriminalisering av tortyr inte införts i straffrätten under de senaste åren. Bestämmelserna i människorättskonventionerna och grundlagen har i stort sett samma innebörd.

Man kan också anse att ett tortyrförbud ingår i 5 § i fängelselagen (767/2005), 5 § i häktningsslagen (768/2005) och 4 § i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006). Enligt dem ska en frihetsberövad behandlas rättvist och med aktning för människovärdet. Lydnadsförhållande berättigar inte heller till tortyr. En tjänsteman som missbrukar sin ställning i förhållande till någon som står i direkt lydnadsförhållande till honom eller henne eller under hans eller hennes omedelbara tillsyn ska straffas för missbruk av tjänsteställning. Och på samma sätt ska militära chefer som orsakar en underordnad sådant lidande eller sådan risk för den underordnades hälsa som är onödig med hänsyn till tjänstgöringen dömas för missbruk av förmansställning.

Ett av syftena med straffrättsliga straff är att ge negativa upplevelser. Enligt tortyrkonventionen rör det sig inte om tortyr om smärtan eller lidandet uppkommer i samband med lagenliga sanktioner. Att detta togs med i konventionen var en kompromiss som behövdes på grund av länder där man fortfarande använde kroppsstraff. I Finland uteslöt kroppsstraff och tortyr för att få bekännelse ur den straffrättsliga ordningen i slutet av 1800-talet när strafflagen stiftades. Där emot avskaffades spö- och risstraff vid verkställighet av frihetsstraff och det på 1930-talet återinförda straffet fängelse vid vatten och bröd först efter andra världskriget. Det är klart att lidande som ingår i eller har samband med påföljder enligt folkrätten eller konventioner om mänskliga rättigheter inte är tortyr. Att lidande ingår i påföljder som i sig är lagliga utesluter inte nödvändigtvis att tortyr blir tillämplig. Riksdagens grundlagsutskott har betonat att straff inte får inbegripa

tortyr eller behandling som kränker människovärdet (GrUU 23/1997 rd, s. 2).

Därmed ska man i myndigheternas verksamhet försöka se till att det lidande som verksamheten eller en laglig påföljd ger upphov till inte är så svårt att det kan anses vara tortyr enligt tortyrbestämmelsen. Exempelvis finns det exakta bestämmelser om de befogenheter som får utövas när fängelsestraff verkställs i fängelselagen (767/2005) och häktningslagen (768/2005). Fångarnas rättigheter kan begränsas genom övervakningsmetoder, granskningar, disciplinstraff och säkerhetsåtgärder. Maktmedel ska i sådana situationer begränsas till minsta nödvändiga. Dessutom ska straffet uppfylla kraven både i den nationella lagstiftningen och i folkrätten och människorättskonventionerna.

Att tortyrförbudet är absolut får betydelse också vid tillämpningen. Enligt tortyrkonventionen får inga som helst särskilda omständigheter såsom krigstillstånd, krigshot, inre politisk instabilitet eller annan allmän nödsituation anföras för att rättfärdiga tortyr. Detta gäller också åtgärder mot terrorism. En myndighetsperson som förhör en misstänkt får inte heller anföras sedvanliga grunder för att rättfärdiga sitt handlande, såsom nödvärn, tvångsläge eller order från en överordnad. Överträdelse av förundersöknings- eller straffverkställighetsmyndigheternas befogenheter kan komma att bli föremål för prövning av om tortyr föreligger. Exempelvis kan försummelse av adekvat vård vara tortyr enligt Europakonventionen. Enligt 24 § i förundersökningslagen får man för att få fram en bekännelse eller ett uttalande i viss riktning av den förhörde inte använda t.ex. uttröttnings, hot, tvång eller andra otillbörliga medel eller förfaringsätt som påverkar den förhördes beslutsfrihet, viljestyrka, minne eller omdömesförmåga. Användning av maktmedel begränsas i lagen till vad som är absolut nödvändigt. Därför är det klart att det inte är fråga om tortyr när finländska polisen griper, häktar eller förhör någon enligt Finlands lagstiftning. Uppenbarligen kan åtminstone de grövsta överträdelserna av befogenheter vara tortyr. Långvarig misshandel och våldtäkt av en anhållen i sig och omotiverad tvångsmatning av en fånge räknas till tortyr i Europadomstolens rättspraxis.

Det absoluta i förbudet av tortyr och detta förbuds ställning som en av folkrättens mest förpliktande normer avspeglar sig också i att chefens skyldighet att övervaka vad de underlydande gör är accentuerad. Personer som övervakas av någon annan måste kunna skyddas från att utsättas för tortyr. Dessutom är staten skyldig att se till att gärningsmännen åtalas.

Dessutom framgår det att tortyrförbudet är absolut och har central betydelse av att stater kan utvidga sin straffrättsliga behörighet till tortyr oavsett när och var gärningen begicks i enlighet med den s.k. universalitetsprincipen. Finland har handlat i enlighet med detta. Förordningen om tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen måste emellertid ändras i detta avseende (se bilagan).

3.4 Tortyrförbudets natur och dess gräns till annan omänsklig behandling

Tortyr är en människorättskränkning som kränker någons människovärde. Detta var synsättet också enligt vår strafflag när den senare upphävda brottsbeläggningen av tortyr för att få bekännelse infördes i strafflagens 25 kap. om brott mot friheten och inte t.ex. i 21 kap. om brott mot liv och hälsa. Strafflagens 25 kap. reviderades senare och då infördes där bl.a. bestämmelser om människohandel. Också vid människohandel är det fråga om ett förfarande som kränker människovärdet. Även tortyr kränker friheten på ett djupare plan och inte enbart som rättsstridig begränsning av självbestämmanderätten och handlingsfriheten, eftersom det är fråga om ett grundläggande handlande som strider mot humaniteten och samtidigt ett brott mot ett absolut etiskt förbud. I detta avseende skiljer sig tortyr från t.ex. olaga tvång, som bara riktar sig mot individens handlingsfrihet. För att det ska gå att framhäva och upprätthålla det specifika och absoluta i tortyrförbudet måste man å andra sidan begränsa tillämpningen av den aktuella bestämmelsen till enbart situationer som innebär allvarliga rättighetskränkningar.

Skilnaden mellan tortyr och annan omänsklig behandling är inte särskilt tydlig. Den föreslagna bestämmelsen gäller ändå

bara tortyr. Också i internationella konventioner definieras tortyr som tillfogande av svårt fysiskt eller psykiskt lidande. Tortyr är ett mycket allvarligt brott, vilket framgår av att lidandet ska vara "svårt". I gränsdragningen kan man stödja sig på utländsk och internationell rättspraxis. Europadomstolen har sedan slutet av 1990-talet särskilt börjat ange om det uttryckligen är fråga om tortyr. Man kan också i Finland stödja sig på denna mycket omfattande tolkningspraxis.

Internationella brottmålsdomstolar har i tiotals brottmål behandlat åtal för internationella kärnbrott där det också varit fråga om tortyr. På denna tolkningspraxis kan man stödja sig särskilt när det är fråga om att göra tolkningar i fråga om tortyr i samband med krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. De internationella krigsförbrytartribunalerna har också behandlat andra frågor som kan vara betydelsefulla när de inhemska bestämmelserna tillämpas. Exempelvis har frågor som gäller brottskonkurrens ofta varit aktuella.

3.5 Chefens ansvar

Cheferna intar en central ställning när det gäller att förhindra tortyr. Det beror ofta på deras agerande om en underlydande offentlig tjänsteman eller någon annan under chefs myndighet gör sig skyldig till tortyr. Också när tortyr inte är en krigsförbrytelse eller ett brott mot mänskligheten är gärningen normalt verkställd av en tjänsteman (såsom polis, gränsbevakare eller fångvaktare) på en chefstyrd myndighet. Målet är att chefen under vissa förutsättningar ska ställas till straffrättsligt ansvar för tortyr också när han eller hon inte själv utfört gärningen. Chefens gärningsmannaansvar ska enligt förslaget utsträckas till de situationer som avses i tortyrkonventionen, dvs. när en offentlig tjänsteman eller någon annan företrädare för det allmänna samtycker eller ger sitt uttryckliga eller tysta medgivande till tortyr.

Tortyr förutsätter uppsåt. Om en chef är medveten om att en underlydande tjänsteman tänker tortera någon och trots det inte förhindrar tortyren, även om möjlighet finns, kan chefens ansvar baseras på underlåtenhet. Enligt 3 kap. 3 § 2 mom. i strafflagen är un-

derlåtenhet straffbar, om gärningsmannen har underlåtit att förhindra en följd som omfattas av en brottsbeskrivning, trots att gärningsmannen har haft en särskild rättslig skyldighet att förhindra följden. En sådan särskild rättslig skyldighet kan grunda sig på bland annat en tjänst, befattning eller ställning. Underlåtenhet att förhindra tortyr kan således leda till gärningsmannaansvar för chefen.

Någon säkerhet rådet dock inte i fråga om att man i alla situationer som tortyrkonventionen avser skulle anse att den försumlige i praktiken har gärningsmannaansvar för tortyren. Därför föreslås en bestämmelse i 11 kap. 9 a § 2 mom. om att en tjänsteman döms för tortyr om han eller hon genom uttryckligt eller tyst medgivande godkänner att en person under tjänstemannens myndighet utför en tortyrhandling. På detta sätt säkerställer man att förslaget stämmer överens med tortyrkonventionen. När tortyren däremot är ett brott mot mänskligheten eller en krigsförbrytelse sträcker sig chefens ansvar ännu längre: då kan gärningsmannaansvar eller ansvar för medverkan till tortyr uppkomma redan vid försummelse av skyldigheten att utöva tillsyn (SL 11:12). Tortyrkonventionen kräver inte heller att gärningsmannaansvaret utsträcks till försummelse att utöva tillsyn och då måste den gällande lagstiftningen anses vara tillräcklig när det gäller påföljder för brister i tillsynen. De bestämmelser som närmast blir tillämpliga när det gäller underlåtenhet att övervaka är bestämmelserna om brott mot tjänsteplikt i 40 kap. i strafflagen och, när det gäller militärer, bestämmelserna om tjänstgöringsbrott i 45 kap. i strafflagen.

3.6 Var i strafflagen ska bestämmelsen placeras?

Enligt förslaget ska tortyrparagrafen finnas i strafflagens 11 kap. om krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Till strafflagens 40 kap. fogas en hänvisning till tortyrbestämmelsen. Man övervägde också intagande av tortyr i strafflagens 40 kap., eftersom tortyr nu i enlighet med tortyrkonventionen definieras som en handling som utförs av en tjänsteman eller någon annan som handlar såsom företrädare för det allmänna.

Det ansågs ändå att 11 kap. är det mest lämpliga kapitlet eftersom tortyr har en särskild karaktär av internationellt brott som allvarligt kränker människovärdet. Dessutom talar det faktum för en placering av tortyrbestämmelsen i 11 kap. att kapitlet också innehåller andra synnerligen allvarliga internationella brott som innefattar kriminalisering av tortyr.

4 Propositionens konsekvenser

Propositionen får inte vid genomförandet några direkta ekonomiska eller andra konsekvenser. Regleringen av tortyrbrott och de bakomliggande principerna ska beaktas i utbildningen för förundersöknings- och åklagarmyndigheterna och domare. Våra nationella domstolar kommer sannolikt ganska sällan att behöva behandla åtal där tortyrbrott misstänks ha förövats i Finland eller utomlands. Verkningarna av separat reglering av tortyrbrott motsvarar i stor utsträckning verkningarna av att internationella kärnbrott kriminaliseras. Propositionen kommer också att få en allmänt förebyggande verkan: en kriminalisering av tortyr visar att Finland förbinder sig vid att bekämpa att de som begår allvarliga internationella brott under universalitetsprincipen går ostraffade och stärker det internationella förbudet mot tortyr. Vidare har propositionen symbolverkan och visar att Finland åtar sig att garantera de mänskliga rättigheterna och den humanitära rätten.

5 Beredningen av propositionen

Justitieministeriet tillsatte i juni 2007 en arbetsgrupp med uppdrag att ta fram ett förslag till bestämmelser om tortyrbrott i strafflagen. Utöver ministeriets företrädare hade gruppen representanter för forskningen på området och utrikesministeriet. Arbetsgruppens betänkande blev klart den 31 mars 2008. Sammanlagt tjugotre myndigheter, organisationer och experter bads yttra sig om förslaget i betänkandet och av dess yttrade sig arton. De som yttrade sig var ministerier, rättsväsendet, polisen, åklagare, föreningar, internationella organisationer och professorer i straffrätt. Förslaget välkomnades, men synpunkter framfördes på enskilda detaljer.

De största problemen ansågs vara att tortyrhandlingen ("tillfogar en annan person svårt fysiskt eller psykiskt lidande") är så omfattande och dessutom överlappar med andra brott i deras grova form och att gärningsmannakretsen utsträcks till enskilda. Det ansågs att tortyrparagrafen bland annat leder till oenhetlig tillämpning och till att de stränga straff som i praktiken döms ut för traditionella grova våldsbrott oavsiktligt och i onödan blir ännu strängare. De som pekade på tillämpningsproblem eller den omfattande gärningsmannakretsen var Riksåklagarämbetet, Helsingfors hovrätt, Finlands domareförbund rf, Finlands Advokatförbund rf, Finlands Juristförbund rf, Suomen Syyttäjähdistys ry, Finlands Röda kors, Amnesty International finländska sektionen och professor Pekka Koskinen. Yttrandena innehöll bland annat krav på precisering av tortyrbrottet, begränsning av gärningsmannakretsen i enlighet med tortyrkonventionen, dvs. till brott som bara myndighetspersoner kan begå, eller större synlighet för statsmakternas ansvar i brottsbeskrivningen.

En omfattande gärningsmannakrets är motiverad ur offrets synvinkel: offret upplever tortyren som svårt lidande oavsett vem som är förövare. Dessutom går det eventuellt att inom tortyrbrottets räckvidd inbegripa gärningar som begås av olika kriminella grupperingar och våldsdåd som begås av rebellrörelser som kämpar mot den politiskt valda regeringen, om gärningsmannakretsen är omfattande. Av denna anledning har till exempel Amnesty International, Röda korset och Förbundet för mänskliga rättigheter inte starkt tagit ställning vare sig för eller emot när det gäller gärningsmannakretsens omfattning. De som tydligast var för en bred gärningsmannakrets var inrikesministeriet, centralkriminalpolisen, Uleåborgs tingsrätt och professor Eero Backman.

Utifrån de synpunkter som framfördes i yttrandena föreslås det att tortyr som brott i enlighet med tortyrkonventionen ska definieras som ett brott vid utövande av statsmakt och annan offentlig makt. En sådan lösning understryker tortyrens natur av särskilt allvarligt brott från statsmakternas sida och minskar risken för att tortyr med öppen gärnings-

mannakrets skärper straffen för de traditionella våldsbrotten.

Vidare föreslås på grundval av yttrandena att omnämnandet om att man inte som tortyr ska anse lidande som uppkommer enbart genom lagenliga påföljder ska utgå, eftersom det är onödigt. Tortyr ska inte vara laglig under några som helst omständigheter. Dessutom föreslås ett nytt moment i tortyrparagrafen där det i enlighet med 40 kap. 11 § definieras vilka offentliga instanser som kan göra

sig skyldiga till tortyr som gärningsmän. I begäran om utlåtande fanns en särskild fråga om remissinstanserna anser att tortyr bör inkluderas bland brotten som begåtts i terroristiskt syfte (SL 34 a:1) och att särskilda bestämmelser i lag behövs om riksåklagarens åtalsrätt i syfte att garantera hans eller hennes centrala ställning. Eftersom en klar majoritet av remissinstanserna ansåg att några sådana tillägg inte behövdes föreslås inga nya bestämmelser i detta avseende.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

1.1 Strafflagen

2 c kap. Om fängelse

11 §. *Avtjänande av hela strafftiden i fängelse.* I 1 mom. anges de grova brott där den dömda kan bli tvungen att avtjäna hela fängelsestraffet i fängelse. Tortyr är ett så pass allvarligt brott att det enligt förslaget ska ingå bland de brott där den dömda kan bli tvungen att avtjäna hela den ådömda strafftiden i fängelse.

11 kap. Om krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten

9 a §. *Tortyr.* Detta förslag innebär att straffbestämmelser som gäller tortyr fogas till 11 kap. i strafflagen genom en ny 9 a §. Förslaget bygger huvudsakligen på definitionen av tortyrkonventionen. Enligt den är tortyr varje handling av en offentlig tjänsteman eller någon annan person som handlar som företrädare för det allmänna genom vilken allvarlig smärta eller svårt lidande, fysiskt eller psykiskt, tillfogas någon i visst syfte.

I början av maj 2008 sattes en sådan ändring av strafflagen i kraft där bland annat brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser blev brott enligt 11 kap. i strafflagen. Dessa brott blir tillämpliga bara under sådana samhälleliga undantagsförhållanden som nämns i lagen. Vid sådana brott fastställs tortyrens räckvidd utifrån de något varierande definitionerna i Romstadgan. Tortyr enligt den definition som nu föreslås avses vara ett allmänt brott som också kan begås när normala förhållanden råder. Förslaget innebär inte att definitionen av tortyr vid brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser skulle ändras. I Romstadgan görs ingen avgränsning av gärningsmannakretsen. Definitionen av tortyr blir snävare än i Romstadgan när det gäller gärningsmannakrets och genom att vissa motiv krävs.

I praktiken kommer de olika definitionerna av tortyr inte att ha någon nämnvärd betydelse,

eftersom tortyr också som brott mot mänskligheten och krigsförbrytelse typiskt sett utförs i något av syftena enligt tortyrkonventionen. En omfattande gärningsmannakrets kan försvaras när det är fråga om krig och andra samhälleliga undantagssituationer. Däremot är det under normala förhållanden motiverat och tillräckligt att tortyrhandlingar som privatpersoner utför blir straffbara enligt strafflagens allmänna straffbestämmelser om grova våldsbrott och andra allvarliga brott.

En definition av gärningen tortyr föreslås i 11 kap. 9 a § 1 mom. i strafflagen. Där anges också de motiv som ingår i brottsbeskrivningen. Enligt momentet rör det sig om tortyr när man tillfogar någon svårt fysiskt eller psykiskt lidande.

Lidandet kan med andra ord vara antingen fysiskt eller psykiskt, och däri ingår all slags smärta och plåga. Det går inte att exakt ange vad som är fysiskt och vad som är psykiskt lidande. Lidande kan till exempel vara starkt illamående som orsakas med läkemedel eller på något annat sätt.

Ordet ”svårt” används för att ange att brottet är allvarligt och beskriva lidandets styrka. Detta ord har valts som motsvarighet till tortyrkonventionens engelska begrepp ”severe”. En objektiv måttstock måste användas för att bedöma hur starkt lidande det är fråga om. Detta innebär att offrets subjektiva erfarenhet inte är det avgörande, utan man ser på hur gärningen begås, hur längre den pågår och vilka omständigheter som är kopplade till gärningen och gärningsmannen. Dessa ska vara sådana att de utifrån en opartisk utomstående bedömning är ägnade att tillfoga någon svårt lidande.

Att tillfoga någon lidande ingår i många brott enligt strafflagen, antingen uttryckligen eller indirekt. Vissa allvarliga brott kan inbegripa metoder som inkluderar tortyr. Vid våldtäkt, människohandel, koppleri, ordnande av olaglig inresa ja missbruk av förmansställning kan brottet komma att klassas som grovt om man genom brottet orsakar ”synnerligen kännbart psykiskt eller fysiskt lidande”. Enligt motiven till den proposition (RP 6/1997 rd) som ledde till bestämmelser

om grov våldtäkt (SL 20:2) kan våldtäkten ”begås utan att några allvarliga fysiska följder men på ett sätt som medför synnerligen kännbart psykiskt eller fysiskt lidande. Ett typiskt fall där offret tillfogas synnerligt kännbart lidande är att våldtäkten utförs av flera gärningsmän. Synnerligt kännbart fysiskt lidande kan likaså orsakas då våldtäkten sker i en exceptionellt skrämmande omgivning eller då andra människor iakttar våldtäkten som passiva åskådare. En våldtäkt kan vara synnerligen smärtsam också utan att den orsakar någon sådan följd som avses i 1 punkten (svår kroppsskada, allvarlig sjukdom eller livshotande läge). Även detta slag av våldtäkter är det skäl att bedöma på strängare grunder”. Enligt motiven (RP 34/2004 rd) som avser grov människohandel (SL 25:3 a) och som man hänvisar till också i motiveringen som avser koppleri kan ”[s]ärskilt kännbart fysiskt eller psykiskt lidande t.ex. orsakas av att offret för människohandel blivit föremål för exceptionellt omfattande sexuellt utnyttjande, särskilt ansträngande tvångsarbete eller exceptionellt dåliga boendeförhållanden”.

Vid grov våldtäkt avser orsakande av lidande närmast situationer där någon tillfogas lidande utan att svår skada eller allvarlig sjukdom orsakas. Svårt lidande i samband med tortyr täcker däremot också in sådana följder, om det är tortyren som ger upphov till dem. Därmed ska ”synnerligen kännbart lidande” anses ingå i begreppet ”svårt”.

För att tillfogande av svårt lidande ska vara tortyr måste gärningen pågå åtminstone en viss tid. Däremot behöver lidandet inte hela tiden vara svårt för att tillfogandet ska kunna anses vara tortyr. Ett långvarigt tillstånd av lidande kan anses vara svårt även om det inte skulle vara det i kortvarig form. Lidandets svårhetsgrad ska bedömas som en helhet med beaktande av varaktighet, lidandets fysiska och psykiska konsekvenser, offrets kön, ålder och hälsotillstånd samt omständigheterna över lag. Ju kortare tid smärta eller plåga orsakas, desto större och intensivare måste det orsakade lidandet vara för att man ska kunna tala om tortyr.

Lagen anger inte vilka tortyrmetoder man tillfogar någon svårt lidande med. Därmed kan vilken metod som helst komma i fråga.

Fysisk tortyr kan exempelvis bestå av att använda fängsel, strypning, kvävning under vatten, våldtäkt, stickande av nålar under naglarna, användning av el eller kemikalier särskilt på känsliga kroppsdelar, upphängning, tvångsmatning och att hindra någon från att sova. Psykiskt lidande innefattar till exempel orsakad allvarlig sömnbrist, förblindning med laserstrålar, långvarigt hindrande av sinnena från att fungera eller ta emot sinnesintryck eller framställande av allvarliga hot, såsom hot om att tortera offret eller offrets närstående. Till psykisk tortyr räknas också till exempel isolering på obestämd tid, olika metoder för att knäcka någon mentalt, utsättande av någon för särskilt störande ljud, vattentortyr, skenavrättningar och förnedrande behandling.

Tolkningar av vad som är svårt lidande bör göras med beaktande av motsvarande uttryck som redan finns i strafflagen och vad de betyder. Dessutom bör man också beakta Europadomstolens och de internationella krigsförbrytartribunalernas tillämpningspraxis. I Europadomstolens rättspraxis preciseras det när det uttryckligen är fråga om tortyr och dessutom har domstolen i sin praxis försökt särskilja detta från övrig grym behandling enligt den berörda konventionsartikeln. Ett centralt kriterium för att det ska vara fråga om tortyr är uppsåtligt tillfogande av särskilt svårt lidande. Exempelvis har våldtäkt ansetts vara tortyr när en myndighetsperson gör sig skyldig till sådant, och på samma sätt är godtyckliga rättegångar tortyr när de utmynnar i dödsdom och den dömda hållits fängslad under omänskliga förhållanden.

Tortyr ska vara uppsåtlig. Med andra ord ska gärningsmannen på det sätt som avses i 3 kap. 6 § i strafflagen ha avsett att orsaka svårt lidande eller åtminstone ha ansett följden vara säker eller övervägande sannolik eller med säkerhet ha samband med den följd han eller hon avsett. För att uppsåtligt orsakande av svårt lidande ska vara tortyr måste gärningen enligt förslaget också ha något av de i lagen angivna syftena. En uttömmande förteckning över dessa finns i 1 mom. 1—4 punkten. De motsvarar motiven i tortyrkonventionen. Med bestämmelser genom vilka tortyr ska ha syften i enlighet med konventionen kommer tortyr att ha en egen karaktär,

och då kan tortyr lättare skiljas åt från ovan nämnda grova brott och andra allmänna brott enligt strafflagen. Om svårt lidande inte har orsakats i något av de nämnda syftena eller om lidandet inte ska anses vara svårt, kommer det beroende på fall att vara fråga om andra brott enligt strafflagen som inbegriper våld, frihetsberövande eller tvingande och gäller missbruk av tjänsteställning.

Enligt den föreslagna brottsdefinitionen ska gärningsmannen tillfoga en annan person svårt lidande

1) för att få information eller en bekännelse av den personen eller en tredje person,

2) för att straffa den personen för en gärning som han eller hon eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått,

3) för att hota eller tvinga denna person eller en tredje person, eller

4) på grund av dennes ras, nationella eller etniska ursprung, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuella läggning, genetiskt arv, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, religion, samhällsliga åsikter, politiska eller fackliga verksamhet eller någon annan därmed jämförbar omständighet.

Den torterade är ofta den som man försöker få information eller en bekännelse av eller som begått eller misstänks ha begått det brott eller någon annan gärning man vill straffa honom eller henne eller någon annan för. Av förteckningen framgår också att man med tortyr kan försöka få någon annan att ge information, försöka tvinga denne till något eller försöka hota honom eller henne. Avsikten med tortyrbestämmelsen är framför allt att förhindra gärningar som är kopplade till brottsutredning och straffverkställighet. De gärningar som i första hand kommer i fråga är allvarliga fall av missbruk i förundersökningsmyndigheters, fängvårdsmyndigheters eller motsvarande myndigheters verksamhet.

Den bekännelse eller information som nämns i 1 punkten behöver inte nödvändigtvis ha att göra med en brottslig gärning. Rekvisitet uppfylls även om någon bekännelse eller information inte erhållits. Det ansågs redan tidigare att sådan tortyr för att erhålla bekännelse som avsågs i upphävda bestämmelsen i strafflagens 25 kap. 19 § inte förutsatte att man erhållit uppgifter genom tortyren, utan att det avgörande var om man torte-

rat någon annan. På detta sätt skilde sig tortyr från olaga tvång.

Straff enligt 2 punkten avser alla typer av obehöriga hämndåtgärder. Det är inte nödvändigtvis fråga om tortyr när någon överskrider gränsen för tillåten användning av maktmedel, men beroende på fall kan det vara fråga om tortyr.

Det är möjligt att redan hot om tortyr kan uppfylla den föreslagna brottsbeskrivningen för tortyr och därmed inte bara anses vara ett straffbart försök. För att hotelserna ska vara hot eller tvång enligt 3 punkten ska de framföras under sådana omständigheter som kännetecknar olaga hot. Den hotade ska således ha grundad anledning att frukta att hans egen eller någon annans personliga säkerhet eller egendom är i allvarlig fara. Dessutom ska hotelserna orsaka sådant svårt fysiskt eller psykiskt lidande som avses i den föreslagna paragrafen. Däremot krävs det inte att ändamålet med hotelserna nås eller att de har fortsatt. Detsamma gäller tortyr där avsikten har varit att tvinga den torterade eller någon annan till något.

Syftet kan enligt 4 punkten också vara varje slag av diskriminering. De föreslagna diskrimineringsgrunderna återger grunderna i strafflagens diskrimineringsbestämmelser med tillägg av genetiskt arv och funktionsnedsättning. Regeringen har föreslagit att dessa två ska läggas till i strafflagens diskrimineringsbestämmelser (RP 216/2008 rd). I slutet av 4 punkten finns en klausul som utsträcker diskrimineringen till alla diskrimineringsgrunder. Därmed är parallellismen mer omfattande än i diskrimineringsbestämmelserna, där jämförbarheten bara utsträcks till vissa diskrimineringsgrunder. En sådan utvidgning behövs för att förteckningen över diskrimineringsgrunder bättre ska motsvara tortyrkonventionens bestämmelse om "något skäl som har sin grund i någon form av diskriminering".

Förslaget innebär att en offentlig tjänsteman kan vara gärningsman. Gärningsmannen ska också kunna vara en person som hör till de persongrupper som nämns i 4 mom. Enligt tortyrkonventionen kan bara tjänstemän eller någon annan person som handlar som företrädare för det allmänna vara gärningsmän. Syftet med förslaget är framför allt att ställa

personer som utövar offentlig makt i chefsställning till ansvar för gärningar som begås av deras underlydande, om chefspersonerna på ett eller annat sätt medverkat till gärningarna. Det är meningen att framför allt skydda häktade, anhållna, gripna och personer som avtjänar fängelsestraff eller är intagna på annan anstalt, när dessa står under tillsyn av myndighetspersoners eller andra som utövar offentlig makt. Huvudansvaret för behandlingen av övervakade personer ligger normalt på den berörda tjänstemannen eller någon annan som utövar offentlig makt. I praktiken kommer tortyrbrotten huvudsakligen att begås av tjänstemän i tjänsteutövningen. Även tortyrgärningar som tjänstemän begår på sin fritid ska anses vara tortyr om gärningen har att göra med tjänsteutövningen.

Enligt tortyrkonventionen ska som tortyr också anses handlingar som utförs på anstiftan av en tjänsteman, oavsett vem som utför handlingen. Dessutom gäller i enlighet med artikel 4 i konventionen att straffbarheten bör gälla alla handlingar som utgör medverkan till eller delaktighet i tortyr.

Tortyr avses vara ett s.k. specialbrott där gärningsmännen bara kan vara personer i sådan ställning som nämnts. En tjänsteman eller någon i 4 mom. avsedd person som är delaktig eller som medverkat till tortyr döms enligt de allmänna bestämmelserna om medverkan i strafflagen. Enligt dem ska en tjänsteman som varit anstiftare dömas för anstiftan till tortyr enligt 1 mom., om den omedelbara gärningsmannen till tortyr är en tjänsteman eller en i 4 mom. avsedd person. Därmed kan också privatpersoner ställas till ansvar för tortyr i egenskap av anstiftare eller gärningsman när de utövar offentlig makt. Också privatläkare och privatpsykologer som på uppdrag av en myndighet deltar i tortyr kan anses medverka till tortyr.

Om den omedelbara gärningsmannen anars är civilperson ska tjänstemän som fungerat som anstiftare eller medhjälpare som medelbar gärningsman dömas för tortyr. En enskild som fungerat som torterare kan dömas för medhjälp till tortyr på grundval av 5 kap. 7 § 2 mom. i strafflagen eller som gärningsman för de andra brott som gärningen innefattar. Om andra brottsbeskrivningar blir tillämpliga kan det leda till stränga straff, ef-

tersom man i fråga om många traditionella brott redan beaktat tortyrliknande gärningar i rekvisitet för brottet i dess grova form, och det brottsrekvisitet kan komma att bli tillämpligt i den övergripande bedömningen. Om en civilperson uppsåtligen förmår en tjänsteman eller en i 4 mom. avsedd person att tortera döms denne ändå för anstiftan till tortyr. När det gäller anstiftan eller medhjälp uppfyller 1 mom. således kraven i artiklarna 1 och 4 i tortyrkonventionen. Det krav i konventionen enligt vilket det är fråga om tortyr också när en tjänsteman samtycker eller ger sitt medgivande till tortyr behandlas i samband med 2 mom.

Som straff för tortyr föreslås fängelse i minst två och högst tolv år och dessutom avsättning. Detta innebär att avsättning blir en ovillkorlig påföljd, om personen i fråga fortsatt innehar den tjänst som brottet begicks i eller någon annan tjänst som avses i 2 kap. 7 § i strafflagen. Straffskalan föreslås vara strängare än för grov misshandel (fängelse i 1—10 år), grov våldtäkt (fängelse i 2—10 år), grov människohandel (fängelse i 2—10 år), grovt koppleri (fängelse i 4 månader—6 år) och grovt ordnande av olaglig inresa (fängelse i 4 månader—6 år), dvs. brott där man i rekvisitet, med undantag av grov misshandel, nämner synnerligen kännbart lidande.

När den exceptionellt stränga straffskalan för grov våldtäkt fastställdes motiverade regeringen det i sin proposition bland annat med att gärningen kränker både den personliga integriteten och den sexuella självbestämmanderätten på ett sätt som åsamkar offret inte bara fysisk smärta utan ofta också ett långvarigt, t.o.m. livslångt psykiskt trauma. Ett sådant rekvisit kan självfallet också inbegripa tortyrhandlingar.

Bara mycket alvarliga gärningar kan vara tortyr. Ordet ”svårt”, som används för att beskriva det lidande som tortyren ger upphov till täcker in det synnerligen kännbara lidande som nämns i rekvisitet för de ovan angivna brotten. Det faktum att en straffskala som är strängare än de som nämns ovan bygger på att tortyr i samband med utövande av offentlig makt är ett ytterst klandervärt brott som djup kränker människovärdet och dessutom bryter mot ett absolut förbud enligt folkrätten. Därför finns det anledning att för de all-

varligaste formerna av tortyr föreskriva ett maximalt straff som är strängare än för de nämnda brottstyperna. Det längsta fängelsestraffet, tolv år, ska till skillnad från sedvanlig praxis nämnas i paragraftexten. Straffet är ändå lindrigare än för krigsförbrytelse och brott mot mänskligheten, som i allvarigaste fall kan leda till livstids fängelse. De brotten kräver vissa omständigheter för att bli aktuella, och dessa omständigheter gör dem särskilt klandervärda. När sådana omständigheter föreligger blir bestämmelserna om brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse tillämpliga på en tortyrhandling i stället för bestämmelserna om tortyr. Dessa straffbestämmelser bör i stället för de föreslagna tortyrbestämmelserna tillämpas också på grundval av straffets stränghet.

Även i övrigt tillämpas strafflagens bestämmelser om sammanträffande av brott och tillämpningsprinciperna. Utgångspunkten är den att tortyr som kränker människovärdet och orsakar svårt lidande i särskilt syfte ska utesluta de allmänna brott enligt strafflagen som är lindrigare eller kan jämföras med tortyr och som inbegriper våld eller hot om våld, frihetsberövande eller tvång. Således ska man i allmänhet utöver tortyrbestämmelserna inte också tillämpa bestämmelserna om exempelvis olaga tvång, olaga hot, övergrepp i rättsak, grovt frihetsberövande eller tagande av gisslan. Tortyr avses exempelvis täcka in grov misshandel också när handlingen tillfogar någon svår kroppsskada eller en allvarig sjukdom eller försätter någon i livshotande läge eller utförs på ett synnerligen rått eller grymt sätt. Det väsentliga som skiljer tortyr från andra allvarliga brott är dess syfte. När syftet saknas ska man inte dömas för tortyr vid tillfogande av svårt lidande.

Om det ändå är så att tortyren i fråga inte till fullo omfattar de intressen som skyddas genom den aktuella straffbestämmelsen, blir också de straffbestämmelser tillämpliga som gäller det andra brottet. En sådan situation kan uppkomma bland annat när det inte bara är fråga om tortyr utan också straffbestämmelserna om grovt rån, grov människohandel, grov våldtäkt eller grovt koppleri blir tillämpliga och de motiv som krävs för att tortyr ska föreligga inte är tillämplig på hela

gärningen. Tortyr utesluter exempelvis inte grovt rån eller grov utpressning, även om de skulle innefatta sådant hot eller tvång som avses i tortyrbestämmelsen, eftersom de syften som tortyr kan ha inte bör kunna anses inbegripa sådant förvärvande av ekonomisk vinning som dessa brott inkluderar. Om den torterade uppsåtligen dödas i samband med tortyren och denna gärning som helhet betraktat måste anses vara grov blir i allmänhet både bestämmelserna om mord och bestämmelserna om tortyr tillämpliga. Tortyrhandlingar som ger upphov till svårt lidande uppvisar i vissa men dock inte i samtliga fall sådan synnerlig råhet och grymhet som nämns i rekvisitet för mord. Svårt lidande behöver inte nödvändigtvis orsakas på ett synnerligen rått eller grymt sätt. Vid dråp kommer också straffbestämmelserna om tortyr i allmänhet att bli tillämpliga. Om någons död inte orsakas uppsåtligen blir i allmänhet också bestämmelserna om grovt dödsvållande tillämpliga utöver tortyrbestämmelserna. I sådana ytterst allvarliga fall av tortyr som lett till döden kan det maximala straffet blir klart strängare än de tolv år i fängelse som föreslås för tortyr, till och med fängelse på livstid.

Som tjänstebrott skulle tortyr också åsidosätta bestämmelserna om missbruk av tjänsteställning. De bestämmelserna infördes på sin tid uttryckligen för situationer som uppkommer på fängelser och olika anstalter där en tjänsteman kan missbruka sin ställning i förhållande till någon som står i direkt lyd-nadsförhållande till honom eller henne eller under hans eller hennes omedelbara tillsyn (40 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten i strafflagen). I de fall där tortyrrekvisitet inte uppfylls även om en tjänsteman utfört handlingen blir de bestämmelser tillämpliga som gäller de berörda andra brotten i strafflagen plus bestämmelserna om missbruk av tjänsteställning och grovt missbruk av tjänsteställning i strafflagens 40 kap. eller, om det är fråga om en militär, bestämmelserna om tjänstgöringsbrott i strafflagens 45 kap.

Även om det rör sig om en vid straffskala föreslås inte brottsrubriceringen grov tortyr. Det anses inte falla sig naturligt med en sådan rubricering på dessa handlingar som redan i sin mest lindriga form måste anses vara grova och vars former varierar stort. Man kan

beakta de drag som är karaktäristiska för tortyr, såsom exceptionell hänsynslöshet eller plågsamhet och varaktighet, men utöver det också de straffskärpande och förmildrande omständigheter som påverkar straffmätningen och de faktorer som påverkar straffmätningen vid de grova formerna av våldsbrott och som ingår i tortyr. Därmed kan straffet vid straffmätningen bli strängare bland annat om tortyren har utsatt någon för livsfara eller om den utförs av flera personer tillsammans eller mot ersättning. Grunder för skärpning av straffet kan också vara till exempel särskild planmässighet, hänsynslöshet, råhet eller grymhet i tortyren eller tillfogande av svår kroppsskada. Av skärpningsgrunderna kan dock den som avses i 6 kap. 5 § 4 punkten i strafflagen, dvs. att brottet har riktat sig mot en person som hör till en nationell, raslig eller annan liknande folkgrupp på grund av denna grupptillhörighet, inte bli tillämplig om tortyren utförts med något motsvarande motiv.

Enligt 2 mom. ska för tortyr också dömas en tjänsteman som uttryckligen eller tyst lämnar medgivande till att hans eller hennes underlydande eller en person som annars står under tjänstemannens faktiska myndighet begår en gärning som avses i 1 mom. Personen som avses i momentet kan vara en civilperson. Ansvar för en tjänsteman i chefsställning för tortyrhandlingar ska enligt förslaget inte begränsas till hans eller hennes underlydande utan den som utför tortyrhandlingen kan också vara någon annan person som står under tjänstemannens faktiska myndighet.

Medgivande innefattar uttryckligt eller tyst samtycke till handlingen. Det innebär att en tjänsteman trots att han eller hon känner till det låter bli att förhindra tortyrplaner som en underlydande eller annan person under tjänstemannens myndighet har eller fortsatt tortyr som redan påbörjats. Utgångspunkten är att chefer är skyldiga att förhindra planerad tortyr som kommer till deras kännedom.

Strafflagens gällande bestämmelser om underlåtenhet och medverkan samt tillämpningsprinciperna kommer således inte att i alla tänkbara fall med säkerhet leda till att en tjänsteman i chefsställning som lämnar medgivande till tortyr ställs till ansvar som gär-

ningsman eller ens som medhjälpare för gärningar som underlydande begår enligt 1 mom. Genom bestämmelserna i 2 mom. ser man i stället till att den ansvarige tjänstemannen döms som gärningsman för tortyr när en underlydande eller en person under tjänstemannens faktiska myndighet utför tortyr med hans eller hennes samtycke eller tysta medgivande.

De föreslagna bestämmelserna i 2 mom. uppfyller också kraven i tortyrkonventionen.

Enligt strafflagen kan en tjänsteman dömas som gärningsman för tortyr enligt 1 mom. när han eller hon uttryckligen eller tyst lämnar medgivande till tortyr som tjänstemannen på grundval av sin faktiska ställning eller tidigare verksamhet måste anses ha en särskild rättslig skyldighet att förhindra enligt 3 kap. 3 § 2 mom. i strafflagen. Frågan om när den som underlåtit att förhindra tortyr ska anses ha stark särskild rättslig skyldighet att förhindra tortyren förblir i praktiken i viss mån obesvarad.

De fall där det inte anses ha funnits en särskild rättslig skyldighet att förhindra tortyr kan den tjänsteman som uttryckligen lämnar medgivande till att någon annan utför tortyr i vissa fall enligt gällande strafflagstiftning ställas till ansvar som medskyldig, med i de flesta fall bara som medhjälpare till tortyr. I sådana fall kan dock gärningsmannaansvar uppkomma som medelbart gärningsmannaskap om den omedelbara gärningsmannen är en civilperson.

Tyst eller annat medgivande till tortyr utan att den faktiska gärningsmannen känner till det kan inte nödvändigtvis anses vara medhjälpare till den egentliga gärningen enligt strafflagens bestämmelser om medverkan. Ett medgivande som en eventuell gärningsman inte känner till skulle knappast öka sannolikheten för att gärningen begås. I sådana fall kan en tjänsteman inte ställas till ansvar för tortyr i egenskap av medhjälpare eller medelbar gärningsman.

Tortyrkonventionen kräver gärningsmannaansvar för den som lämnar [tyst] medgivande till tortyr. Det föreslagna 2 mom. skulle medföra gärningsmannaansvar för tjänstemannen också för tyst medgivande till tortyr. På detta sätt ser man också till att kraven i tortyrkonventionen uppfylls. Den tjänste-

man som torterar med en annan tjänstemans samtycke är enligt 1 mom. gärningsman.

Civilpersoner som uppsåtligt förmår en tjänsteman till tortyrhandling eller utför handlingen kan dömas som anstiftare eller medhjälpare också till i 2 mom. avsedd handling enligt 5 kap. 7 § 2 mom. i strafflagen. När även andra än tjänstemän och de som avses i 4 mom. kan ställas till svars för sin medverkan till en tortyrhandling också på grundval av 1 mom. motsvarar förslaget i detta hänseende de krav som ställs i artiklarna 1 och 4 i tortyrkonventionen.

Försök till tortyr är enligt paragrafens 3 mom. straffbart, och även tortyrkonventionen säger att försök är straffbart. Eftersom tortyrrekvisitet uppfylls endast när svårt lidande åstadkoms och syftet inte förutsätts ha uppfyllts blir räckvidden för försök synnerligen snäv.

Tortyrkonventionen jämför andra personer som handlar som företrädare för det allmänna med tjänstemän. Med beaktande av att tortyr är en särskilt grov handling föreslås det att alla de grupper av personer i strafflagens 40 kap. 11 § som kan göra sig skyldiga till olika mutbrott också kan göra sig skyldiga till tortyr. För tortyr kan enligt 4 mom. dömas tjänstemän, personer som sköter offentligt förtroendeuppdrag, offentligt anställda arbetstagare, personer som utövar offentlig makt och utländska tjänstemän. Vem som tillhör dessa grupper anges som sagt i strafflagens 40 kap. 11 §. Därmed är den personkrets som kan ställas till ansvar för tortyrbrott i viss mån större än vad som förutsätts i tortyrkonventionen, men på detta sätt ser man till att tortyr kan medföra gärningsmannans ansvar för alla som handlar som företrädare för det allmänna enligt konventionen.

Med person som sköter offentligt förtroendeuppdrag avses enligt 40 kap. 11 § 2 punkten i strafflagen kommunfullmäktige och andra genom allmänna val utsedda medlemmar av representantskapet i ett offentligt samfund som nämns i 1 punkten, dock inte riksdagsledamöter i sitt uppdrag som riksdagsledamot, samt medlemmar av ett organ för ett offentligt samfund eller en inrättning som nämns i 1 punkten, såsom statsrådet, en kommunstyrelse, nämnd, direktion, kommitté, kommission eller delegation, samt andra

förtroendevalda inom nämnda offentliga samfund eller inrättningar. Med offentligt anställd arbetstagare avses enligt 3 punkten den som står i arbetsavtalsförhållande till ett offentligt samfund eller en inrättning som nämns i 1 punkten.

Enligt 40 kap. 11 § 5 a-punkten i strafflagen avses med person som utövar offentlig makt "den till vars uppgifter enligt lag eller förordning hör att meddela för andra bindande förordnanden eller att besluta om andras intressen, rättigheter eller skyldigheter eller som med stöd av lag eller förordning i sin uppgift reellt ingriper i någon annans intressen eller rättigheter". Exempelvis utövar ordningsvakter offentlig makt när de upprätthåller allmän ordning och säkerhet. Den som på det sätt som avses i 5 b-punkten i samma paragraf deltar i beredningen av sådana beslut som där avses, anses också utöva offentlig makt. Med andra ord kan den som utarbetar planer eller gör framställningar till beslut ställas till ansvar för ett beslut att tortera någon. Enligt 40 kap. 11 § 4 punkten i strafflagen avses med utländsk tjänsteman den som har utnämnts eller valts till en administrativ eller rättslig tjänst eller uppgift hos en främmande stat eller inom en offentlig internationell organisation eller domstol eller inom ett offentligt internationellt organ, eller som annars sköter en offentlig uppgift för en främmande stats eller en offentlig internationell organisations eller domstols eller ett offentligt internationellt organs räkning.

15 kap. Om brott mot rättskipning

10 §. Underlåtenhet att anmäla grovt brott. Denna paragraf innehåller bestämmelser om straff för underlåtenhet att underrätta om grova brott som "är på färde". I 1 mom. räknas de allvarliga brott upp som man vid äventyr av straff måste underrätta myndigheter eller den som hotas av brottet om, när de är på färde och när brottet ännu kan förhindras. I förteckningen nämns bland annat brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, våldtäkt och grov misshandel. För konsekvensens skull är det logiskt att utsträcka anmälningsplikten också till ett ytterst allvarligt internationellt brott, tortyr. Därför föreslås det att tortyr fogas till brottsförteckningen.

40 kap. **Om tjänstebrott**

13 a §. Hänvisningsbestämmelser. Det föreslås att till 40 kap. i strafflagen fogas en ny 13 a § i vilken det hänvisas till 11 kap. 9 a § om tortyr. Hänvisningen är nödvändig, eftersom tortyr också avses vara ett tjänstebrott. Eftersom tortyr är ett internationellt brott som allvarligt kränker människovärdet föreslås att bestämmelserna om tortyr intas i 11 kap.

45 kap. **Om militära brott***Tjänstgöringsbrott*

1 §. Tjänstgöringsbrott. Enligt paragrafens nuvarande 1 mom. ska en krigsman som bryter mot en skyldighet som hör till tjänstgöringen eller en utfärdad bestämmelse som gäller tjänstgöring, om straff för gärningen inte särskilt bestäms i 40 kap. 1—3 eller 5 § eller i detta kapitel, dömas till straff för tjänstgöringsbrott. Tagande av muta och brott mot tjänstehemlighet är de enda brotten utanför 45 kap. som går före tjänstgöringsbrottet. Enligt förslaget ska tortyr gå före missbruk av tjänsteställning och tjänstgöringsbrott. Därför föreslås att tortyr fogas till undantagen från paragrafens tillämpningsområde vid sidan om tagande av muta och brott mot tjänstehemlighet.

1.2 Tvångsmedelslagen5 a kap. **Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation**

I detta kapitel innehåller 2 § 1 mom. om teleavlyssning och 4 § 3 mom. om teknisk avlyssning förteckningar över brott som anses grova och där man på de närmare angivna förutsättningarna kan använda de nämnda tvångsmedlen i fråga om personer som misstänks för de brotten. I 2 § 1 mom. 1 punkten och 4 § 3 mom. 1 punkten nämns bland annat brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, våldtäkt och grov misshandel. Det föreslås att tortyr fogas till de uppräknade brotten. Eftersom tortyr är ett särskilt allvarligt brott är

det motiverat att teleavlyssning och teknisk avlyssning kan användas.

2 Ikraftträdande

Lagarna om ändring av strafflagen och tvångsmedelslagen föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

3 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Propositionen innehåller förslag om att till strafflagen foga särskilda straffbestämmelser för tortyr. Enligt grundlagens 7 § 2 mom. är tortyr förbjuden, dvs. där sägs att ingen får dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet. Tortyrförbudet är ett absolut förbud. Genom att uttryckligen kriminalisera tortyr stärks det absoluta förbudet mot tortyr i grundlagen och folkrätten. Med andra ord innebär tortyrbrottet inte någon begräsning av de grundläggande fri- och rättigheter som grundlagen skyddar, utan i stället skärps grundlagens tortyrförbud och människovärdets okränkbarhet. I detta avseende utgör tortyr inget problem när det gäller lagstiftningsordning.

De handlingar som ska anses utgöra tortyr är redan nu straffbara brott enligt strafflagen, dvs. olaga tvång, misshandel, frihetsberövande och missbruk av tjänsteställning m.fl. brott. Tortyr kan också ta sig uttryck i folkmord, brott mot mänskligheten eller krigsförbrytelse. Det föreslagna tortyrbrottet innebär att en ny brottsbenämning införs, men inte att räckvidden för straffbart uppförande utvidgas inom gällande rätt. I stället omorganiseras räckvidden.

Den straffrättsliga legalitetsprincipen fastställs/bekräftas både i grundlagen (8 §) och i strafflagen (SL 3:1). Det har ansetts att principen innefattar kravet på klar avgränsning och exakthet i strafflagstiftningen, som vanligen granskas i samband med enskilda straffbestämmelser när det gäller att tillräckligt exakt dra en gräns mellan straffbart och icke-straffbart beteende. En klart avgränsad straffbestämmelse är också mer förutsebar. Däremot har mindre uppmärksamhet riktats mot de eventuella avgränsnings- och tillämp-

ningsproblem som kan uppkomma när man inför bestämmelser om ett nytt övergripande brott som skär in i tillämpningsområdet för många andra brott.

Att tortera är att tillfoga någon svårt fysiskt eller psykiskt lidande i visst syfte. Tortyr täcker därmed ett brett fält och kan ta sig många uttryck. Dess tillämpningsområde kommer att omfatta flera gärningar som inbegriper våld, tvång och frihetsberövande och som är straffbara även som andra brott. Om tortyrbrott införs kan följden bli vissa tillämpningsproblem i förhållande till andra närliggande brott enligt strafflagen. Tortyr kan utföras exempelvis som grov misshandel, grov våldtäkt, grovt frihetsberövande, grov människohandel, olaga hot och olaga tvång och ingå i mord m.m. Att gärningsmannakretsen begränsas till tjänstemän och andra som utövar offentlig makt innebär redan i sig att överlappningen med traditionella brott

minskar. Dessutom är det tortyrbrott som föreslås ett mycket allvarligt internationellt brott där gärningsmannens syfte definieras och som i egenskap av specialbestämmelse utesluter största delen av de brott vars rekvisit annars förefaller föreligga. Därmed är inga allvarliga tillämpningsproblem att vänta och förslaget står inte i strid med legalitetsprincipen.

Dessutom föreslås det att tortyr ska fogas till förteckningen över de allvarliga brott som vid äventyr av straff måste anmälas om de är på färde (SL 15:10). Tortyr utesluter närmast straffbestämmelser som redan nu omfattas av anmälningsplikten. Förslaget innebär således inte någon ny utvidgning av skyldigheten att underrätta om gärningar som inbegriper tortyr.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagens följande lagförslag:

*Lagförslag***1.****Lag****om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 c kap. 11 § 1 mom. 1 punkten, 15 kap. 10 § 1 mom. och 45 kap. 1 § 1 mom.,
 sådana de lyder, 2 c kap. 11 § 1 mom. 1 punkten och 15 kap. 10 § 1 mom. i lag 212/2008 samt 45 kap. 1 § 1 mom. i lag 559/2000, samt
fogas till 11 kap. en ny 9 a § och till 40 kap. en ny 13 a § som följer:

2 c kap.

11 kap.

Om fängelse**Om krigsförbrytelser och brott mot
mänskligheten**

11 §

9 a §

*Avtjänande av hela strafftiden i fängelse**Tortyr*

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömda frigges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

1) gärningsmannen döms till fängelse på viss tid, minst tre år, för mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov miss-handel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, grovt rån, grovt sabotage, folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, tortyr, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott som begåtts i terroristiskt syfte eller för försök till något sådant brott eller medverkan till det,

En tjänsteman som tillfogar en annan person svårt fysiskt eller psykiskt lidande

1) för att få information eller en bekännelse av den personen eller en tredje person,

2) för att straffa den personen för en gärning som han eller hon eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått,

3) för att hota eller tvinga denna person eller en tredje person, eller

4) på grund av dennes ras, nationella eller etniska ursprung, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuella läggning, genetiska arv, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, religion, samhällsliga åsikter, politiska eller fackliga verksamhet eller någon annan därmed jämförbar omständighet,

ska för *tortyr* dömas till fängelse i minst två och högst tolv år och dessutom till avsättning.

För tortyr döms också en tjänsteman som uttryckligen eller tyst lämnar medgivande till att hans eller hennes underlydande eller en person som annars står under tjänstemannens faktiska myndighet och kontroll begår en gärning som avses i 1 mom.

Försök är straffbart.

Bestämmelserna om tjänstemän i denna paragraf tillämpas också på personer som sköter ett offentligt förtroendeuppdrag eller utövar offentlig makt och, med undantag av avsättningspåföljden, på offentligt anställda arbetstagare och utländska tjänstemän.

15 kap.

Om brott mot rättskipning

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Den som vet att folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, tortyr, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen, äventyrande av Finlands suveränitet, landsförräderi, grovt landsförräderi, spioneri, grovt spioneri, högförräderi, grovt högförräderi, våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, rån, grovt rån, människohandel, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott enligt 34 a kap. 1 § 1 mom. 3 punkten som begåtts i terroristiskt syfte, grov miljöförstöring eller grovt narkotikabrott är på färde, men underlåter att i tid me-

dan brottet ännu kan förhindras underrätta myndigheterna eller den som hotas av brottet, ska, om brottet eller ett straffbart försök därtill sker, för *underlåtenhet att anmäla grovt brott* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

40 kap.

Om tjänstebrott

13 a §

Hänvisningsbestämmelser

Bestämmelser om straff för tortyr finns i 11 kap. 9 a §.

45 kap.

Om militära brott

Tjänstgöringsbrott

1 §

Tjänstgöringsbrott

En krigsman som bryter mot eller underlåter att fullgöra en skyldighet som hör till tjänstgöringen eller bryter mot eller underlåter att iaktta en genom reglemente eller på något annat sätt utfärdad bestämmelse som gäller tjänstgöring eller militär ordning ska, om straff för gärningen inte särskilt bestäms i 11 kap. 9 a §, 40 kap. 1—3 eller 5 § eller i detta kapitel, för *tjänstgöringsbrott* dömas till disciplinstraff eller till fängelse i högst ett år.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag

om ändring av 5 a kap. 2 och 4 § i tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) 5 a kap. 2 § 1 mom. 1 punkten
och 4 § 3 mom. 1 punkten, sådana de lyder i lag 213/2008, som följer:

5 a kap.

Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation

2 §

Förutsättningar för teleavlyssning

När någon är skäligen misstänkt för
1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, tortyr, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att avlyssna och uppta telemeddelanden som den misstänkte sänder från en teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning som personen innehar eller annars kan antas använda eller som förmedlas till en sådan teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning

och är avsedda för den misstänkte, om de uppgifter som fås kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

4 §

Förutsättningar för teknisk avlyssning

När någon är skäligen misstänkt för
1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, tortyr, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att rikta teknisk avlyssning också mot ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende och där den misstänkte sannolikt befinner sig, om det skulle vara väsentligt svårare eller omöj-

ligt att utreda brottet med hjälp av tvångsmedel som inte i lika hög grad inkräktar på den misstänktes eller andras rättigheter.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 29 maj 2009

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Tuija Brax*

*Bilaga
Parallelltext*

1.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 c kap. 11 § 1 mom. 1 punkten, 15 kap. 10 § 1 mom. och 45 kap. 1 § 1 mom.,
sådana de lyder, 2 c kap. 11 § 1 mom. 1 punkten och 15 kap. 10 § 1 mom. i lag 212/2008 samt 45 kap. 1 § 1 mom. i lag 559/2000, samt
fogas till 11 kap. en ny 9 a § och till 40 kap. en ny 13 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 c kap.

2 c kap.

Om fängelse

Om fängelse

11 §

11 §

Avtjänande av hela strafftiden i fängelse

Avtjänande av hela strafftiden i fängelse

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömda frigges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

1) gärningsmannen döms till fängelse på viss tid, minst tre år, för mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, grovt rån, grovt sabotage, folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott som begåtts i terroristiskt syfte eller för försök till något sådant brott eller medverkan till det,

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömda frigges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

1) gärningsmannen döms till fängelse på viss tid, minst tre år, för mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, grovt rån, grovt sabotage, folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, *tortyr*, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott som begåtts i terroristiskt syfte eller för försök till något sådant brott eller medverkan till det,

11 kap.

**Om krigsförbrytelser och brott mot
mänskligheten**

9 a §

Tortyr

En tjänsteman som tillfogar en annan person svårt fysiskt eller psykiskt lidande

1) för att få information eller en bekännelse av den personen eller en tredje person,

2) för att straffa den personen för en gärning som han eller hon eller en tredje person har begått eller misstänks ha begått,

3) för att hota eller tvinga denna person eller en tredje person, eller

4) på grund av dennes ras, nationella eller etniska ursprung, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuella läggning, genetiska arv, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, religion, samhälleliga åsikter, politiska eller fackliga verksamhet eller någon annan därmed jämförbar omständighet,

*ska för **tortyr** dömas till fängelse i minst två och högst tolv år och dessutom till avsättning.*

För tortyr döms också en tjänsteman som uttryckligen eller tyst lämnar medgivande till att hans eller hennes underlydande eller en person som står under tjänstemannens faktiska myndighet och kontroll begår en gärning som avses i 1 mom.

Försök är straffbart.

Bestämmelserna om tjänstemän i denna paragraf tillämpas också på personer som sköter ett offentligt förtroendeuppdrag eller utövar offentlig makt och, med undantag av avsättningspåföljden, på offentligt anställda arbetstagare och utländska tjänstemän.

15 kap.

Om brott mot rättskipning

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Den som vet att folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen, äventyrande av Finlands suveränitet, landsförräderi, grovt landsförräderi, spioneri, grovt spioneri, högförräderi, grovt högförräderi, våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, rån, grovt rån, människohandel, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott enligt 34 a kap. 1 § 1 mom. 3 punkten som begåtts i terroristiskt syfte, grov miljöförstöring eller grovt narkotikabrott är på färde, men underlåter att i tid medan brottet ännu kan förhindras underrätta myndigheterna eller den som hotas av brottet, ska, om brottet eller ett straffbart försök därtill sker, för *underlåtenhet att anmäla grovt brott* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

15 kap.

Om brott mot rättskipning

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Den som vet att folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, *tortyr*, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen, äventyrande av Finlands suveränitet, landsförräderi, grovt landsförräderi, spioneri, grovt spioneri, högförräderi, grovt högförräderi, våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, rån, grovt rån, människohandel, grov människohandel, tagande av gisslan, grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott enligt 34 a kap. 1 § 1 mom. 3 punkten som begåtts i terroristiskt syfte, grov miljöförstöring eller grovt narkotikabrott är på färde, men underlåter att i tid medan brottet ännu kan förhindras underrätta myndigheterna eller den som hotas av brottet, ska, om brottet eller ett straffbart försök därtill sker, för *underlåtenhet att anmäla grovt brott* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

40 kap.

Om tjänstebrott

13 a §

Hänvisningsbestämmelser

Bestämmelser om straff för tortyr finns i 11 kap. 9 a §.

45 kap.

Om militära brott

Tjänstgöringsbrott

1 §

Tjänstgöringsbrott

En krigsman som bryter mot eller underlåter att fullgöra en skyldighet som hör till tjänstgöringen eller bryter mot eller underlåter att iaktta en genom reglemente eller på något annat sätt utfärdad bestämmelse som gäller tjänstgöring eller militär ordning ska, om straff för gärningen inte särskilt bestäms i 40 kap. 1—3 eller 5 § eller i detta kapitel, för *tjänstgöringsbrott* dömas till disciplinstraff eller till fängelse i högst ett år.

45 kap.

Om militära brott

Tjänstgöringsbrott

1 §

Tjänstgöringsbrott

En krigsman som bryter mot eller underlåter att fullgöra en skyldighet som hör till tjänstgöringen eller bryter mot eller underlåter att iaktta en genom reglemente eller på något annat sätt utfärdad bestämmelse som gäller tjänstgöring eller militär ordning ska, om straff för gärningen inte särskilt bestäms i 11 kap. 9 a §, 40 kap. 1—3 eller 5 § eller i detta kapitel, för *tjänstgöringsbrott* dömas till disciplinstraff eller till fängelse i högst ett år.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

2.

Lag**om ändring av 5 a kap. 2 och 4 § i tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) 5 a kap. 2 § 1 mom. 1 punkten och 4 § 3 mom. 1 punkten, sådana de lyder i lag 213/2008, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

5 a kap.

5 a kap.

Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation**Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation**

2 §

2 §

*Förutsättningar för teleavlyssning**Förutsättningar för teleavlyssning*

När någon är skäligen misstänkt för
 1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

När någon är skäligen misstänkt för
 1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, *tortyr*, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att avlyssna och uppta telemeddelanden som den misstänkte sänder från en teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning som personen innehar eller annars kan antas använda eller som förmedlas till en sådan teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning och är avsedda för den misstänkte, om de uppgifter som fås kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att avlyssna och uppta telemeddelanden som den misstänkte sänder från en teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning som personen innehar eller annars kan antas använda eller som förmedlas till en sådan teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning och är avsedda för den misstänkte, om de uppgifter som fås kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

4 §

Förutsättningar för teknisk avlyssning

När någon är skäligen misstänkt för

1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att rikta teknisk avlyssning också mot ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende och där den misstänkte sannolikt befinner sig, om det skulle vara väsentligt svårare eller omöjligt att utreda brottet med hjälp av tvångsmedel som inte i lika hög grad inkräktar på den misstänktes eller andras rättigheter.

4 §

Förutsättningar för teknisk avlyssning

När någon är skäligen misstänkt för

1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, *tortyr*, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att rikta teknisk avlyssning också mot ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende och där den misstänkte sannolikt befinner sig, om det skulle vara väsentligt svårare eller omöjligt att utreda brottet med hjälp av tvångsmedel som inte i lika hög grad inkräktar på den misstänktes eller andras rättigheter.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Förordningsutkast

Statsrådets förordning

om ändring av förordningen om tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen

I enlighet med statsrådets beslut, fattat på föredragning från justitieministeriet
ändras i förordningen av den 16 augusti 1996 om tillämpning av 1 kap. 7 § i strafflagen
(627/1996) 1 § 1 mom. 9 punkten som följer:

1 §	nan grym, omänsklig eller förnedrande be-
Vid tillämpningen av 1 kap. 7 § strafflagen	handling (FördrS 69/1989)
är följande brott internationella brott:	_____
_____	_____

9) sådan tortyr som ska anses som tortyr	
som avses i konventionen mot tortyr och an-	Denna förordning träder i kraft den
	20 .
